د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)
لیکوال: زبیر افغان
د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 7
نورو ته زمورږ د واعظانو لار ښوونې 9
پر شرعي تفسیر د کلتور اغېز 13
پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه 19
په شخړو کې راگیر ولس ته! 24
په غونډو کې د قران کریم تلاوت 32
په قران د پوهېدنې اصول او تفسیري تگلاره 37
په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره 40
په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات... 45
د انځور اخیستلو شرعي حیثیت.. 50
له اوسني افغان دولت سره جنگ زمورږ په گټه دی او که تعامل؟.............. 54
د تکبر مفهوم 60
د ثواب او عذاب نیمگړی تفسیر 63
د جمعې او اختر خطبې 69
د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې.. 73
د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سپرستۍ سهي تفسیر 78
د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب/فهرست

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه...85
شرعي حرام که قانوني ممنوع؟ 88
صبر او توکل...93
قران کریم نثر دی که شعر؟ 101
له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه...107
له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي 115
له مادیت څخه محرومه ټولنه 121
له محرم پرته د میرمنو سفر 126
مذهبي و نامذهبي 132
مومن او مسلمان څوک دي؟ 137
د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟...140
د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150
یو محور یو تعبیر 161
عاشورا په روایاتو کې 172
په اسلام کې د مرييتوب او اسارت قانون...178
د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج) 188
د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200
لغوي مانا 200
اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

ت‌فهرست/

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟..209

یا هم انسان وسیله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه...215

صحیفې او حدیثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پیغام 221

د دیني تعبیر د نړۍ والې ادارې اړتیا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟ 227

منځلاریتوب (وسطیت) 231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاریتوب په قران او سنت کې:..232

لنډیز: 238

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې..239

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح..247

د قربانۍ اساسي هدف 254

د دعا اهمیت او اغیز 260

د تکفیر وبا...266

لغوي او شرعي مفهوم:...266

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:..270

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:..271

اسباب يې: 273

نتیجه:..275

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا 277

د شریعت او اخلاقو اړیکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟...293

مراجع...303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له الله سره مناسب حمد او لایق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پایانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولګه ده چې زیاتره یې پر دیني موضوعاتو لیکل شوې دي، ځینې که یې ټولنیزه او تاریخي محتوا ولري، بیا هم په یو نه یو ډول له دین سره اړیکه یې حتمن موجوده وي. په دې لحاض یې ګواکې ټوله محتوا له دیني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زیار، لوست او هڅو نتیجه ده، په لیکنه کې زه د یوه خاص فکري مکتب پیروي نه کوم، نه د یوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ویلی. بلکې یوازې مې د خپل فکر لیدلوری لیکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب یوازې زما د فکر نمایندګي کوي، له دې هاخوا نه د یوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه یې د رد په پار کښل شوې دي.

ځینې مقالې یې په تاند ویبسایټ کې خپرې شوې هم دي او زیاتره یې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه یې په اخیر کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هیڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخیر کې سرچینې راغلې دي او د کتاب په اخیر کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د لیکنو مهال ور نه ګټه اخیستې ده. زه د مطالبو په پیدا کولو کې زیاتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبیر افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې

زموږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصیحت کوي، د خپل نصیحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خیرات توصیه کوي، خپله خیرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصیه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقیاتو فضیلتونه بیانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.
زموږ په سیمه کې یو متل دی وایي: که ملا ویل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. یا وایي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته یې لارښوونه کوله.
دا متلونه له دې امله پسې ویل شوي دي چې زموږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطیب خلکو ته د ښو توصیه کوي، خو په خپلو ویناوو او نصیحتونو عمل نه کوي. خلک جنګو ته تشویقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې لیږي، یوازې د بل زامن ورته مستوي.
ځانونه د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم وارثان بولي، خو یوازې د هغې وینا په کولو کې چې دوی ته یې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لین کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خیراتونه کول، دوی د نورو خیراتونو ته سترګې نیولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسایه ور کوله، دوی د نورو سرسایې په جیب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخیستی، زموږ هغه که پوروړی هم وي، دوی یې د اسقاط په اخیستو او خیرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلی جهاد یې کاوه، دوی یوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو یې خیال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خیال ور سره و، د یوه ماشوم په ژړا یې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته یې توصیه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مریض خیال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته یې د خوراک ور کولو توصیه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو یې خلاص کړي.

د خپلې وینا او عمل د تضاد له امله یې اوس ویناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې یې ښايي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل یې شمار شي، یو به یې حتمي دغه وي.

زموږ د نصیحت تګلاره داده چې په تریو تندي، لوړ اواز او سختو کلیمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځینې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه یې تحقیر کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځنې کیدل، له منبره به یې هغه کونج ته لاس نیولی و، د لاس په اشارې به یې ویل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ یې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وایي دنیا د خدای په وړاندې هیڅ حیثیت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خیال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلک چې د هغه د وینا او عمل فاراډوکس ویني، بیا به ښه د هغه وینا تاثیر پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنیا به خدای ته حیثیت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلک دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د میلینونه انسانان وینو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال یې لاس نیوی کوي، اول کتار کې یې موږ خپله ولاړ یو.

خدای ته د دنیا نه اهمیت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنیا ژوندي یو. خیرات په همدې دنیا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نیوی په کوو، لنډه دا چې دنیا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتیا نه لري، ځکه ورته بې اهمیته ده، هغه چې اړتیا نه لري له دې امله خدای دی، که یې زموږ په شان اړتیاوې وای، بیا به خدای نه وای؛ البته زه چې یو اړمن انسان یم، اړتیا لرم، نو له دې امله دنیا ته وخت ور کوم، حیثیت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بیا په حلاله طریقه گټلې دنیا یې خپل فضل بللې ده، نو زه څنگه دنیا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حیثیت ونه لري؟

هدف باید یوازې د بل د اصلاح او یا پر بل نیوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په گټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطیب خپل حیثیت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنیز حیثیت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشریح چې نه د هغه وخت چاپیریال، سیاق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډېټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالگه لږ ور گډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنگه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالگې ور گډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلگه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتني لري او اړتياوې يې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته يې پام شوی او اړتياوې يې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي يو، په ايډيالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسايل، اړتياوې او غوښتنې په نظر کې نيول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ايډيالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسايل له اصلي مسايلو سره تفکيک کوو، دويم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپير لري، اوس به په تفسير کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکايت بسنه کوو او درېيم زموږ اړتياوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسايلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غير عرب د عربو کلتوري مسايل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شريعت په تفسير کې تر ننه هم عربي کلتوري مسايل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کريم رسول په هغو احکامو و مسايلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري يې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان يې له هدايت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احاديثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځيني کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شريعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک يې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شريعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کریم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان یې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کریم پر هماغو مسایلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پدیده په شریعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی باید دا زده شي چې په شریعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پیرو یو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کیږي، لکه ساینس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساینس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کریم او نبوي احادیثو کې د دې هر یوه د ځینو بیلګو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د یوه شرعي قانون په توګه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساینس یې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کریم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره یوه یادونه کړې ده. دغه یادونه نو د دې سبب باید نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعریف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کریم را زده کړي، یا دې ساینس په قران کریم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپیریال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نیولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د یوې ایډیالوژۍ پر تفسیر چې یې چاپیریال او رواني حالت تاثیر کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې یوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو وویشو:
یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ یې پر ټولنیز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسیر کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شریعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دویم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنیز اړخ یې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه یا تعزیت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسیر کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور یې هم کوي، نو تفسیر یې باید داسې وشي چې اساسي هدف پکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه یې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنیز حساسیتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ایجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، دریې، میلمستیا، خپل و ناخپل رابلل، یوه ورځ یا څو ورځې لمانځل یې کلتوري مسایل دي چې باید د شریعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزیت کې هدف له نورو سره غمشریکي او هغوی ته تسلیت دی، بڼه یې لازمي نه ده چې څنګه باید ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزیت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نژدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوك دغه ټکی درك نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنګه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلك پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په ګڼو بانو یې د تروړلو لپاره اګاهانه او نااګاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کېږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحملیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ورکولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ورکول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کېږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، پـه عمـومي ډول د مسـلمانانو لپـاره او پـه خـاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حـده د هغـې پر تفسیر د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.

له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتـو د مسـلې ماهیـت بیـان شي. دا کـار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکـې محدودیتونـه لـري. د وخـت، ځـای، ټـولنې، رواج، علـم زیـاتوالی او کمـوالی، شخصي ـ رواني صـفات، ملګـري، خطرونـه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.

اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، مـوږ یـې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیـت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوك پرده یوازې پړونی بولي، څوك یې د اوس وخت تور حجاب وبـولي او څـوك یـې شـنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.

میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کـوي، د هغـوی خپل واك دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، پـه مسـجد کـې او عیـدګاه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو یې بندې کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ یو له بل سره غبرګ شوي دي. د یوې پدېدې په اړه هغه وخت نظر ور کول یا نیوکه کول ډېر سخت شي چې هم دیني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کیږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنیو چادریو بدیل وغوښتل شي هم خلک اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بیا هم له ورته غبرګون سره انسان مخېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهیت په بیان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لویه ستونزه له شرعي –کلتوري یا یوازې شرعي یا هم یوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شریعت د یو چا شخصي ملکیت نه دی چې بل څوک پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکیت دی. شریعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پیدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکیتونه چې وي؛ که یو څوک په دیني یا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنیت څخه یو څه جلا نظر ور کړي، خلک داسې غبرګون ښیي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زیان رسېدلی وي، نه یوازې نظر به یې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزیکي زیان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځینې برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلک نوک نیولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، یا یې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلک یې ځنې را ایستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بیان/لیکنه ونه لیدل چې د دې موضوع ماهیت یې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي ایاتونه او حدیثونه یې یو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه یې په روښانه ټکو خلکو ته بیان کړی یا لیکلی وي. له دې سره چې په ټولنیزو رسنیو کې د پردې خبره راشي، هر کس له دیني اړخه د پردې خبره کوي، یو هم دا نه وایي چې پرده یعنې څه؟ پرده یعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې یې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر یو کوي. د ښار تر خلکو کلیوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي میدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته یوه میرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن یو کلیوال یې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلک زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هیڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ایستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغېز لاندې دي، دغسې یو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلك يې هم نه شي کولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فکر کوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. که زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي کلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فکر کوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو بانې پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټکی د زدکړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وکړم، دغه نکته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېری کليوال له خپله رواجه دفاع کوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښکاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار کې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوك چې د دواړو پر ځای پړونی وکاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل کېږي، ممکن ښاري او کليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

که داسې وشي چې هر څوك خپل کار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته کليوال درناوی وکړي، د کليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وکړي، هغه ميرمنې چې پړونی کاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلکو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د کور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعـو اخـر يـوه بلـه نتيجـه ښـايي ولـري چـې د کليوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. امـا اوس زغـم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړين دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول سـتونزې کمـوي نه، نورې يې زياتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نـړۍ. زموږ ټولنه په دې توګه هم لـه بهـره تـر فشـار لانـدې کېـږي او هـم لـه داخله. له کاره او زدکړو ممانعت يې د يوه بل نسـل سره ظلـم هـم دی، يوه تعليم يافته ميرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربيه کوي او که له تعليم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کليوال کلتوري ذهنيت په وروستيو کې ډېره وده کړې وي، نو حللاړ دې ورته پيدا کړي نه دا چې د کار او تعلـيم حـق لـه ميرمنـو واخيسـتل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقيات، قانون او شريعت ټول يې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وګړي له حقه محرومول به هم په دنيا کې بدې پايلې ولري او هم به يې مرتکبين په اخرت کې د الهـي عذاب مستحق شي.

١٧/٢/٢٠٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګير ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهيانو پکې ونيسه، زموږ د پښتو يو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ويل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سياسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځينو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لويو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاريخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه ليکنو کې بيا بيا دا يادونه کوي چې انګريزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پيروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا يې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پيروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانيانو، په همدې اختلاف کې وينې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځايونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د يو ملک د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پيدا کول، ترمنځ يې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حياتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره يې سل داسې بانې او لارې ورته پيدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هیڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور یې هم پر ستونزو اړوي.

په هیواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سیاسي، کلتوري، ټولنیز او د ژبې د لیکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د یوې ژبې خلک، د یوه ملت غړي، د یوه دین پیروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بیا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پیدا نه کړي، هغوی باید له ترقۍ پاته شي، د تعلیم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هیواد یو موټی وي، تر یوې سیاسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هیواد وګړي د دې هیواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای یې باید یو د بل پښې وکاږي، واړه مسایل لوی وښيي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سیمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافیان او د هغوی خادمان ټول په یوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته یې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وایي، اوازې پسې ګډوي، تبلیغات پسې کوي او چې خلک حقیقت ته رسېږي نو یوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان ستړي شوي، له منځه وړل شوي او پیروان یې له مبارزې ستړي شوي یا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بږغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت سـتونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقۍ لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشر، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشي. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکۍ تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ایښې وای، بیا دې د سر خطره هم وه، د مال د خساري ویره هم وه، زندان ته به هم بیول کېدلې او په ټولنه کې په هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې وای، نو بله ورځ به یې یو بل ته د شهادت مبارکۍ ورکیدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې وای، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملایانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، دیوبندي، حنفي، پریلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو یو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنیوي لپاره عملي ګام نه اخیسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره یې پر یوه طرحه هم کار نه دی کړی.

عیني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوك اواز پورته کوي، د هغه ږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بیا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو یې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، وای د بیان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بیا دې وژني دلته بیا د بیان ازادۍ سر خوړلی دی.

که غواړې چې له دین څخه خلك لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلك د یوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حیاتي او ملي مسایلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې یې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولایت، ژبې او معیاري لیکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوی خپله له حیاتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شیانو ته نه پام کېږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کوي، بازار دې مافیا په لاس کې نیولی وي، خدمات دې په هره برخه کې صفر وي، له هیواد څخه دې پانګه بل هیواد ته وړل کېږي، خیانت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکو کسب شوی وي، خو یو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بل لور ته اړولی وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو ته ووایي ډېر اولادونه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به یې څنګه کېږي؟ تعلیم به یې وشي که نه؟ سمه تربیه به یې وشي که نه؟ موږ دې ټولو خلکو ته د خوراک، ښځاك توکي او نور اړین مواد چمتو کولای شو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شریعت خو وایي چې خیرات کوونکی لاس غوره دی تر اخیستونکي، موږ ولې له نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شو چې هغوی ته یې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمي محاسبې او د دین له غلط تعبیره را پېښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جیب ګټه مهمه ده، تر حق راته د خپل ملا د خولې خبره مهمه ده، تر بشري ارزښتونو راته د کلي او سیمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته په زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتور راته په دین بدل شوی او بدلون یې راته د قران د یوه توري تبدیلي ښکاري په هیڅ توګه یې د بدیل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هم وي، په زیارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې میخ ټکوهي، یا له ملنګ سره په یوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پیر و فقیر په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ايله کړې وي، غيرت مو نه را پارېږي، که د حلالې او متعې (صيغې) په نوم يې په خپله خوښه د لنډ وخت لپاره نورو ته ور کوو، پر غيرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتب او پوهنتون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غيرت يې نه شي برداشت کولای، که يوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړينه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې يې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دين ور کړی حق او د پردې په نوم ور باندې تپل شوې رواجي چادري ته سپکاوی يې بولو، اما بل لور ته همدا غيور، مسلمان او په دنيا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خوښ پښتانه ښځې په بدی کې ور کوي، د خور او لور حق په ميراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پيسو پر زاړه او کانه خرڅوي، پر يوه ښځه باندې يوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بيا نه غيرت ودرته درېږي، نه يې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په ياد وي او نه د دنيا او اخرت د بريا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هوس او خواهشاتو ځپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغه صفات په خپله وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقيقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشاله کېږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چې په همدې کارونو دي زموږ ستاينه وشي. که د پېغور په توګه څوك راته ووايي چې په ښځو تعليم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښتنه وشي، نو پنځه فيصده خلك هم د ښځو تعليم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووايي چې پر يوه مشر نه سره را ټولېږي، د يوه ملت په توګه مو څوك پر يوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسيسې يې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې مور سره متحد یو، د یوې کوڅې خلك په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې مور سره متحد یو؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود، خو د کور مخ ته به یې د کثافاتو انبار و؛ یو څوك چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای، د خپل ښار سړك، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای، هغه به څه د اتحاد او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلك ورسره ومني؟
زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي، سمتي، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو ښه کار کوي، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي، د کلي له ملك سره مې اخیستې وي، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول چې وي، زه باید خپل هدف ته ورسېږم، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعلیم وکړي، لور دې مکتب ته ولاړه شي، د خپل اولاد ایینده دې ور سمه کړي، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی، یو قوم له بل سره لاس و گریوان دی، یو ملك د بل ملك بد وایي، یو خان د بل په غیبت نه مړېږي، یو ملا د بل نوم ور بدوي، یو پیر د خپل ځان په صفت نه مړېږي، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي، یو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي، ښځې زموږ لپاره ملکیت دي، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري، اما که بل پر چادري برسیره ورته وکتل، بیا زما غیرت پارېږي، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده، گرده خلك خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوك يې د خپل ځان او خپلې كورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارینه مو په ډاګه هلكان ګرځوي، له ښځو سره اړيكې ساتي، خو د همدې كس لپاره كه د نكاح او رشتې بڼغ وشي، هيڅوك يې هم له دوستۍ منعه نه كوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، كه واكمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره كاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره كار وكړم؟ زموږ په وېش كې د ډېرو حكومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواكو او نورو و نورو ګټې دي، ځكه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسګونه كلونه واخلي د يوه مړي كيسه په څو مړو پسې بدله شي او په كسات پسې كسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو كې خپلې شخصي ګټېويني، د نورو نه شخصي ګټې پكې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول ګټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کریم تلاوت

د غونډو په پیل کې د قران کریم تلاوت یو معمول جوړ شوی دی، دا توپیر نه کوي چې غونډه سیاسي انجنډا لري که دیني، قومي و قبیلوي صبغه یې پر غالبه ده که ملي، د ستاینې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د یو چا تلین دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کریم ایاتونه به پکې ویل کېږي.

دا کار که یو لور ته له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا یې د قران کریم اهمیت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلك قران کریم په غور ولولي، پیغام ته یې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی یې په غونډو کې وایي، تر یوه بنه قران پوه د دوی لپاره یو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کریم پیغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پیل کې د قران کریم څو ایاتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بیا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جریان کې په عمومي ډول د قران کریم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو ایاتونو له هدایاتو چې د همدې غونډې په پیل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، یوازې د ایاتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.

هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کریم له پیغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غیر دیني وي، له بدوالي سره وسیلې ته تر هدف ډېر اهمیت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم یوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال يې په هغه پيغام کې دی چې د بشر لپاره يې راوړی او د هغه په عملي کېدای يې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران کریم په ګڼو ځايونو کې خلک دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پیغام او ایاتونو کې فکر وکړئ، یوازې د تبرک لپاره نه دی، یو کس که په سینه پسې ټوله شپه قران کریم نیولی وي، خو سهار يې په هدایاتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کریم ګوتڅنډنه ده چې عذاب به ور کول کېږي، زموږ ټولنه یوازې دې ته اړتیا نه لري چې په قران کریم تبرک تر لاسه کړي، بلکې په هغه پيغام عمل ته اړتیا لري چې د بشریت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسیت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [یس: 19].

ترجمه: دوی ویل: بدفالي له تاسو سره ده. یعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کېږي.

موږ ته قران کریم یادونه کړې ده چې دین هغه څوک زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي(عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوک بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي(انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پيغام عملي جنبې ته نه ګورو، یوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومېږي. نبي علیه السلام خلک د قران کریم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: یقینن الله تعالی په دې کتاب ځینې کسانو ته عزت ور کوي او نور بیا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الکتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب یې پوه کړه.

څوك په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوك خوارېږي؟ قران کریم په ګڼو ځایونو کې ویلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتیا ډېرې غورې لارې ته هدایت کوي او هغو مومنانو ته چې نیک کارونه کوي د ستر اجر زېرى ور کوي.

په قران کریم کې هدایت دی، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوك په هدایت نه پوهېږي او په احکامو یې خبر نه وي، نو عمل به له کومه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کریم وایي چې هم دی برکت تر لاسه کړي هم یې غونډه برکتمنه شي.

قران کریم د عمل کتاب دی، څوك چې عمل په وکړي هغه برکت ځنې تر لاسه کوي، څوك چې عمل نه په کوي، تلاوت یې د هغه لپاره د لا زیات وبال سبب کېږي، د یهودو په صفاتو کې الله تعالی ذکر کړي دي چې دوی د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ یې کمزوری دی:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}.
[البقرة: 113]

ترجمه: او یهودو ویل، نصارا په دیني لحاظ هیڅ شی نه دي، او نصاراوو ویل، یهود په دیني لحاظ پر هیڅ شي هم نه دي، په داسې حال کې چې دوی کتاب هم تلاوت کاوه، د دوی په شان خبرې هغو هم کولې چې علم یې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوږ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډېره قران او سنت ته نږدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لاره هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، وروسته د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو یې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې یې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته یې تشویق کړي، زغم او صبر ته یې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښیي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده یې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو یې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسیر لپاره يې ځینې ټکي باید په نظر کې ونیول شي چې له قران څخه مفهوم اخیستل او په مطلب يې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.
اول: قران کریم باید په قران کریم تفسیر شي، دا ځکه چې د قران ځینې مجمل ایاتونه بېرته په قران کریم کې مفصل راغلي دي چې د تفسیر لپاره يې خپله دغه ایاتونه کافي دي.
دویم: قران کریم ته باید په خالي ذهن راشو، هیڅ مخکنی فکر و دریځ باید له ځان سره ونه لرو او د یوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسیر نه کوو، قران دي یوازې په دې نیت وکتل شي چې خپله قران کریم څه وايي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دریځ او خپل فکري مکتب لپاره د تایید دلایل وتراشل شي.
درېیم: د قران یوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه ایاتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د ایاتونو ځواب په وشي، يو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه یا یو له عمل څخه وایستل شي، بلکې قران کریم د زمانې په یوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن يې احکام تدریجي دي، د یوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره باید د هر یوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرایط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قران کریم الفاظ، اصطلاحات، جملې، کنايې، اشارې، ضمني مفاهيم، استعارې او هر څه د عربي ژبې دي، که موږ غواړو چې په مفهوم يې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دويم به د هغه تفسير، د يوې کلمې معنا، د يوې جملې مفهوم، استعاره، کنايه او هر څه د هغه وخت په عربي، د حديثو په کتابونو، د اصحابو په اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کريم اياتونه يو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، يو يو يې تفسيرول يا له قران کريم څخه د يوه يا نيم ايت را اخيستل او بيا يې تفسير ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهوم نه اخيستل کېږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کريم له عمومي تګلارې سره مخالف وي، بلکې د يوه ايت په تفسير کې به د هغې موضوع اړوند د نوور اياتونو مفهوم ته پام کېږي بيا به يې تفسيروي.

شپږم: د قران کريم د ايت، جملې يا توري ګڼې معناوې کول، ناسم تفسير دی، دا سمه ده چې يو لفظ، يا جمله يا متل به د څو مفاهيمو لپاره استعمالېږي، اما هر ځای چې وکارېږي، هلته خپل ځانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهيم چې دی ورته کارېږي هغه په يوه مشخص ځای کې نه ترې اخيستل کېږي، په دې سره خلک د قران کريم په تفسير کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کريم مفاهيم په هغه ډول بيان کړل شي لکه څنګه چې يې د الفاظو، جملو او سياق و سباق غوښتنه وي، مګر که يوه قرينه راشي چې لفظ او جمله له خپل اصل مفهوم څخه اړوي او تر حقيقي يې مجازي مفهوم قران کريم او په مجموع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نـو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نـه زیـاتوب پـر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره

د يوې تاريخي قضيې لپاره اړينه ده چې د هغه وخت شرايط په پام کې ونيول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاريخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پيدا کوو، نو د هغه وخت له شرايطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عينکو کې که ورته وگورو نو د هغه وخت بيخي زيات کارونه او فيصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاريخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرايطوبايد پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نيسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولگېده.

شرعي نصوص هم د زمانې په يوه خاص مقطع کې راغلي دي، يوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانگړو زماني و مکاني، ټولنيزو، سياسي، اقتصادي او پوځي شرايطو کې يې قرار در لود، د هغې ټولنې يو خاص کلتور و، ځانگړې ژبه يې وه، چې طبيعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپير ولري، يو متل، يوه اصطلاح، يوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانگړي وخت، يا مشخص مکان څخه را پيدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان يا تقاضا هم يو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصيې شوې دي، ترټنې، وعيدونه او گوتڅنډنې دي، يا بل لور ته ثوابونه، ښيگڼې او نيکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په يوه نه يـو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې يادو ټکو نظر ساتل اړين دی.

په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره بايد موږ دغه ياد هر څه تـر نظـر تېـر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسـيله وي علـوم او ذرايع به له ياده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن پـه پوهـاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شـو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکـړای شـو.

په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکيـک پـه اسـانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکـام پېژنـدلای شـو، د فرضـو، واجبو، سنتو او مستحبو توپير کولای شو، فرد ته متوجې اوامـر لـه هغـو جلا کولای شو چې ټولنې ته متـوجې وي، پـه حکمـت او فلسـفه يـې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شـو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسير کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به يې معقوليت ختم شوی وي، نه به د دين او شريعـت لـه عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به يې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

يو مثال:

په بخاري او مسلم کې يوحديث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعـه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَـا أَسْـفَلَ مِـنَ الكَعْبَـيْنِ مِـنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(١)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله عليه وسـلم څخـه نقـل دی چـې ده ويل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روایت د پوهاوي لپاره اړینه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه یې فکر وکړو، حکمت یې وګورو او د دې موضوع ټول روایات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روایت الفاظ وګورو، نو یو ډول نیوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعید وای، نو باید د «ما» پر ځای یې «من» ویلي وای چې ما غیر ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعید نو انسان ته ولې وشي؟

دویم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې یوه غټه جامه د شا له لورې ځړوله، په دغسې احادیثو کې زیاتره هماغې د تکبر ځړول شوې جامې ته اشاره ده.

درېیم دا چې په نورو حدیثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نیت وي، په یوه حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ویل: د قیامت په ورځ الله تعالی هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځړوي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځړوي، هغه تر دې وعید لاندې دی، ځکه یې باب کې د خیلاء یادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کریم ځینې ایاتونه د قران کریم په نورو ایاتونو تفسیرېږي او د حدیثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حدیث حکمت په دې وروستي حدیث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوک کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او ځکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډیز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.
په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه تګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.
عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلک به د ارام سا واخلي.
۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبـين فهـو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زمـوږ د مدسـو او پوهنتـون پـه نصـابونو کـې لا هـم داسـې مضـامين تدريسيږي چې په نړۍ کې مصداق نه لـري او د مصـداق د پيـدا کولـو لپاره يې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ يا هم داسې مواد دي چې ځای يې تر هغه ښه بديل نيولی دی، لکه مسواک ته بـرس، پـه خـاورو لاس مينځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو يـا لوټـو پـر ځـای تشـناب کاغـذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، يوه يې له دې املـه ذکـر شوې ده چې ورته اړتيا وه، تر دې ښه بـديل وجـود نـه در لـود يـا هـم يوازې د انساني ټولنې اړتيا وه، لکه د مسـواک بـديل نـه وو او د غـلام يادولو يوازې اړتيا وه ځکه ټولنه کې لويه فيصدي وه، مجبورن بايد يوه حللاره ورته پيدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروايي و تعبُدي بعـد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چـې تعبـدي او ارواېـي اړخ لـري، لکـه: لمـونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخـت پـه ټولنـه کې ورته اړتيا شته او بايد تدريس شي. بل لور ته هغـه موضـوعات دي چې يا يې بديل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو يا تيږو استنجا، په خاورو د لاس يا لوښي مينځل، دا هغه شيان دي چې پـه تېـر وخـت کې يې ښه بديل وجود نه در لود. اوس بايد پـه کتـاب کـې د مسـواک ځای برس او کريم ونيسي او که مسواک ياد شي په څنګ کـې د بـرس او کريمو يادونه هم وشي، دا به ښه وي. همـدا شـان تـر لوټـو او ډبـرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وڅټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلك د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاریخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کېږي، له دې امله یې د یوه نظام بنیاد کېښود، په حدیثونو کې یې د همدې اړتیا له مخې یادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

باید پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتیا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنېږي، په اسلامي دنیا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر یوه خلافت او یوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را یوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د یوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو یوه اتحادیه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتیا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د یوه عیني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د یوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عینیت سره د ټکر پر ځای باید تعامل وکړو، له نویو حالاتو او شرایطو سره باید مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ایله کړي، اما عملن داسې هیڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان دیني هویتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هویت سرې کرښې دي، نو تش په خیالونو کې خپل ملي هویت د دیني هویت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عیني شرایطو کې هیڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پخوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پخوا خلك د کاروان په شکل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټك، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، توري، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بیخي تر وخت تېر دی. مواد یې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بیخي ډېر کمزوری دی او هیڅوک یې هم د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه یې همداسې، د تفسیر، حدیثو، اصولو التفسیر، حدیث او فقه، تاریخ، اخلاقیاتو، جدیدو معاملاتو، نړۍ والو اړیکو، د سیاسي نظام ترکیب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه یې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زیاتې نیمګړتیاوې شته، هم نصاب کمی لري، هم یې استادان لري، هم شاګردان، هم چاپیریال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم یې وسایل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غیر ضروري، تر وخت تېر او تر سویه لوړ مواد وایو، ور زدکوو او ویلو ته یې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زیاتونو، کمونو، سکڼلو، اخیستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتیا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخيستلو شرعي حيثيت

انځور اخيستل هم يوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو ليکلي دي. د کم کيف له يو څه اختلاف سره زياتره يې په دې اند دي چې له اړتيا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احاديث سره يو ځای شي، مطلق يې د مقيد په رڼا کې وکتل شي، د حديث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نيول شي، د واقعې په اړه راغلي احاديث که مطلق راغلي وي که مقيد، شوې پېښه د هغه تفسير وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روايت شوي ټول احاديث تفسير شي، هيڅ يو يې له نورو مجرد او بېل تفسير نه شي، يوازې يو حديث يې د حکم اخيستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بيخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسير به هم وړاندې شي چې نه به واقعيت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسير شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به يو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به يې ټکر ته په لوی لاس زمينه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخيستلو په اړه هغه روايت راوړم چې شان ورود يې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حيثيت يې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُولَئِكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(١)

ژباړه: له عائشي رضي الله عنها څخه روایت دی چې ام حبیبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ته کلیسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې لیدلې وه، په هغې کې تصویران وو، رسول الله ص ص ورته وویل: د هغوی چې به نیک سړی وفات شو، دوی به یې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به یې پکې نقش کړ، نو دا به د قیامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترین کسان وګڼل شي.

دغه حدیث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود یې روښانه کوي چې دغه حکم تر چیشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ایا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصویر چې خلک یې عبادت کوي، یا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو یوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل یا یې اخیستل چې تقدس یې ورته در لود، رسول الله ص ص یې علت بیان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نیکانو خلکو وو، چې له دوی سره یوځای یې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو یې د یاد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بیا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورک کړ، فکر یې کاوه چې هغوی یې عبادت کاوه، نو دوی به یې هم عبادت پیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ایینـده د عبـادت وسـیله نـه شي، حتـا دومـره سـختي پـر شـوې ده چـې مطلـق انځورونه یې بند کړي دي، یعنې یو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، یا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، یا ښایي لـه راویانو څخه مطلق روایت شوی وي هغوی یې علـت او شـان ورود نـه وي روایت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کـول وي، مـثلن: یـا د خـدایي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پیـل کـړي یـا یـې همـدومره احترام وکړي، یا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وبـاسي او پـه دې توگـه د خلکـو پـه اذهـانو کـې د خـدایي عظمـت د کمولـو شیطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هـم گوتخنډنـه شـوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روایت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُـمَّ قَـالَ: «إِنَّ مِـنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روایت دی، دې ویل: رسول اللـه ص ص مـا تـه راغی، ما د نري ټوکر یوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بیا یې پرده څیـرې کـړه، وې ویـل: د قیامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کیږي چې له الهـي تخلیق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک گرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه یې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه گمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد علی القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېری کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې ليکنه کې د شريعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرايط نه ليکم، البته دا يادونه کوم چې شريعت د يوه کار د قبوليت لپاره حتمن شرطونه ايښي دي، حتاکه هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبوليت نه لري، که بې اودسه وشي هم يې نه لري، داسې نور شرايط، نو د فردي او ټولنيز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، يو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هيڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هيواد کې د طالبانو تحريک په زور سياسي واک نيولی دی، نو اوس يې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابيا نيسي.، جنګ ته خلك را بولي او يا يې عملن په دې ميدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه يې له شرعي اړخه هيڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر يوه لويشت ځمکه واك نه لري، د مالي تمويل سرچينې نه لري، دوی د بل تر حاکميت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې يې نور دولتونه تمويلوي چې هغوی بيا په دې کې خپلې ګټې لري، هيڅوك هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د يوه برحاله دولت خلاف مقاومتيانو ته مالي کومك ور کوي، ځای ور کوي، په رواني جنګ کې د هغوی مټ پياوړی کوي، تر څنګ يې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدينه کې يې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بشه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې يې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونستې د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ يې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته يې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ يې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان يې دادی چې د نژدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به يې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره يې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار يې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم زيان يې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټلـو شي، جنګ فساد ته لار جـوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښـتي، د شـیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلـورم دا زيـان لـري چـې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره يې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زيان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت يې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاريخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدين ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چـې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني يې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانان کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوټې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت رابانـدې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته گاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به رډې سترگې ورته گورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنگونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ويښتان پاك او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر يـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر يې، که د په خوراکي شيانو کـې يـو شـی خوښ نه و، متکبر يې. زما په ياد دې چې مور ته بـه مـې ويـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ويل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لويي ته وايي، تکبر فلان، يعنې استکبر، معنا ځان يې لوړ وښـود، د شريعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه يوه نبوي حديث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روايت کړی، ده ويل: د چا په زړه کې چې يوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. يو کس ويل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه يـې ښايسـته وي او څپې يې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ويـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپک ګڼل دی.

حديث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقيروي، ريشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښكاري، هغه متكبر دی.

د شريعت له مخې دغه تكبر حرام دی، خلـك سـپك ګڼـل، لـه حقـه انكار كول، د يوه انسان په هر فعل او كړنه چې د نورو سپكاوی كيږي، خلك تحقيريږي او دی ځان لوړ بولي، هغه تكبر دی او حـرام دی. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه كـې د اوږدې جامې كولې، پر جامو برسېره يې غټه كپړه اغوسته چې پر ځمكه به يـې كشوله، په دې توګه يې ځان د ټولنې مسكينو كسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودی، دا د تكبر له امله هغوی كول، ځكه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلكو كښته جامه حرامه كړه، هدف اصلن تكبر دی، په قران كريـم كې راغلي دي چې له يو چا سره كه خبرې كوې، نو څنګ مه ور ګرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له يو چـا سره خبرې كولې، په حديث كې راغلي چې په وريـن تنـدي خـبرې كـول، ملاقات كول صدقه ده، دا ټول د تكبر د مخنيوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه كې يو وخت خلكو د پايڅو د كښته كولو پر ځای به يـې دومره پورته كړې وې چې له ګونډو سره به يې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه كسان د نورو سپكاوی كـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلكو سره اخته كېدل، په خلكو پسې به يې نارې وهلې، له څارا راغلي خلك به يې څارايان بلل او سپكاوی به يې كاوه، خولۍ يې چپه پر سر كولې او پټو به يې يوه پيڅكه پر ځمكه څكېده او بله به يې پـر اوږه را اړولې وه، دغه كسان طالبانو د خپل حكومت مهال بند كـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په كندهار كې د حكومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زموږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته گوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی در کوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراک، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوک په موټر کې سپرېږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر

د دیني تفسیر لـه زاویـې زمـوږ د ثـواب او عـذاب تفسـیر خـورا ډېـرې نیمګړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د ویناوال دی نـه یـې معلومـات د دې دي چـې د وینـا پـر سـټیج/منبر دې ودرېـږي، نـه د وخـت او حـالاتو موافـق موضـوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بې انـډولۍ سره سخت نیمګړی هم وي.

نیمګړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنـګ نـه ږدي، د دې نصوصـو پـه تفسـیر کـې د دیـن اوشریعـت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کـې راغلـې وي یـا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره ګـوري، بـس د همـدې یـوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې ټاپه یـې کـړي. کـه دغـه کـار دې وکـړ جنـت تـه ولاړې او کـه دې هغـه کـار وکـړ، بېرتـه راووتـې دوزخ تـه ولاړې!!!

خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یـوازې یـوه کـړۍ ده؛ یـوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کـار هغـه وخـت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ایـت او حـدیث بـه هـم وړل کېـږي، لـه خپـل ځنځیـر سره بـه یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپـاره کـار نـه شي ور کـولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر ویناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د یناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د ټي وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک ټي وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایځې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د یوه ګاونډي کره یو خیرات هم ور لیږي، خو پیسې او ګټه یې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

یوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړیتوب د نه رعایت ده، همدغه د ثواب او عذاب ویناوال چې له یوې خبرې سره یې د جنت کیلي په لاس کې وي، له بلې سره یې د دوزخ هغه تیاره درته نیولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقیات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کیلیانې؟ معاملات لومړیتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خیر دی که له ټې وي کتلو؟ د کرکیټ بدي خلکو ته بیانول ډېر اړین دي که د یوه ملت د عامه شتمنیو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بیان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سیاسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پکې د سیاست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امیر او امیرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د امیرانو چارې زیاتې شوې، یو څه یې اعمال هم داسې شول چې خلکو یې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل یې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بیان وکړي؛ نو منبر له سیاسته ازاد شو او د ناسیاسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د امیرانو تر ستونزو یې ډېرې ستونزې وزیږولې. اوس یې حل دادی چې خطیب باید د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل یې په دولت اړه لري، د بیان لپاره به یا لیکلې خطبې ور کوي یا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وینا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو ګټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوږي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زموږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ یې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خیر د زیاتوب توصیه ده که د کمې؟ حالات کوم ډول توصیه ایجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟ که ټولنه او نظام دې د زیاتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعلیم غم یې نه خوړل کېږي، خوراك ورته نه رسېږي، کار یې نه پیدا کېږي، د یوې ګولې لپاره یا نړۍ والو ته زارۍ کوو چې موږ له لوږې مرو، کومك راسره وکړئ یا هم د کډوالو سیلابونه نورو هیوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دین، شریعت او بالاخره په قیامت کې به یې رسول الله ص صلی ته څه ګټه ورسېږي او هغه به یې په کومه کارنامه ویاړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو یوازې ډېرښت د ویاړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دینه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعلیمه و تربیې وي، کار نه لري، ژوند یې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هیڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره یې ښه ډېره تیاري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د تېرو امتونو مخ ته ویاړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د یوه ملا بیان یو چا په را واورېدی، خلکو ته وایي، که څلوېښتو یا سلو کسانو د یوه مړي په جنازه کې ګډون وکړ، الله یې بخښي.

دا له حدیثو او په مجموع کې له شریعت او دین څخه ناسم فهم دی. پر یوه انسان که د بل انسان حق وي، یا یې قتلونه کړي وي، غلا و فساد یې کړی وي، جامعې ته یې ضرر رسولی وي، چې دوه میلیارده انسانان یې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کېږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفیه کېږي، بیا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتیږي، چې که یې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که یې نه بخښي هم یې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وگټئ که بند یې کړئ گنهگار به شئ؛ نور د ټولنې ظرفیت په پام کې نه نیسي-. حالات نه سنجوي، د نصوصو روایت او درایت ته نه گوري، د تعلیم، خوراك، جامې، کار، روزنې، گټې او بالاخره دنیا کې د بري اسباب او د اخرت د بریا اسباب یې نه سنجوي، راوړل یې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدایت، گمراهۍ، گټې وټې، زیان، تعلیم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بیخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعلیم، کار، اخلاق، گټه وټه، په دنیا ا اخرت کې برې د الله لور ته حواله کول د هغه له دینه ناخبري ده، زموږ خلك دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دین کې د دغه توکل یوه نمونه او یوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پيغام رسولو بهترين فرصتونه دي، د مسلمانانو زياتره کسان يوه ځای ته را ټولېږي، نارې، پسپسکی او د توجو اړولو شيان نه وي؛ ويناوال په خلاص مټ خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بيان معنا ور کوي او د خاء په زير ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بيان د دې لپاره کېږي چې خلکو ته دنيوي يا ديني پيغام ورسول شي، د يوه هيواد چارواکي ستيج يا ټلويزيون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پيغام ورسوي، خطيب د همدې لپاره منبر ته پورته کېږي چې خلکو ته بيان وکړي، خلکو ته د پيغام په رسولو خپل ديني مسووليت ادا کړي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د همدې لپاره خطبې ور کړې دي، د هغه ناست مخاطبين عرب وو؛ د رسول الله ص صلى الله عليه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بيان کاوه. رسول الله ص صلى الله عليه وسلم په يوه خطبه کې خپل ټول پيغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدريج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه يې ويله، په حديث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د يو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهي نښه ده، نو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطيبان يوځل په پښتو خبرې کوي او بيا په عربي خطبه وايي؟

دا نه يوازې د خطبې له ماهيت څخه ناخبري ښيي، بلکې د خطبې اساسي هدف په دې ورکېږي چې خلک پښتو بيان ته نه راځي، ځکه ډېر اوږد وي، کله چې عربي شروع شي خلک را پيل شي او لمونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلک له ثوابه هم محروم شول، له بيانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلک په دې اوږدو اوږدو بيانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطيبانو تر ماهيت د شکل يوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صلى الله عليه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه يوځل پښتو وايي بيا عربي، د پښتو بيان يې ډېر اوږد او خسته کوونکی وي، په دويم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ په انا اعطينا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطيبان عربي وايي خلک نه په پوهېږي.

دلته ګڼې تېروتنې کېږي، خلک په شکل پسې مښتي دي، خو ماهيت يې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلک خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلک پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهېږي، نو پيغام هغوی ته نه رسېږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بيانه به يې يو څه ديني زدکړه کوله، هغه هم پر ودرېده. يوه بله تېروتنه په عربي خطبه کې دا ده چې يو خطيب په خپل ټول ژوند کې يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه يې له کتاب ويله او نه يې ټول ژوند يوه خطبه ويله، دوی دا په کوم ايت يا حديث کې موندلي دي؟

که په رښتيا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تياروي، لنډه به يې وايي، د خطبې مهال به يو لرگی هم په لاس کې نيسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه يې بايد تر لمانځه اوږده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي. دا نبوي خطبې شکل دی.

خطيبانو ته دا واک ور کول چې د بيان لپاره موضوع او د بيان مواد دې په خپله تياروي، په لوی لاس له دين او شريعته د ناسم تفسير لار جوړ وي. ځکه ټول خطيبان د دې وړتيا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بيا دې د هغې په اړه ټول مواد يو ځای کړي، بيا دې مجموعي يو مفهوم ځنې واخلي چې د شريعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړينه ده چې يا خطيبانو ته تيارې خطبې ور کړل شي، يا دې په اړه کتابونه وليکل شي چې په معيار پوره وي، خطيبان دې اړ شي چې يوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسير مخه ونيول شي او له دې زاويې د را پېښېدونکو ستونزو، نيوکو او پوښتنو مخه ونيول شي.

که غواړي چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهيت مهم وگڼي، لکه د سرسايې په اړه چې يې همدا تگلاره غوره کړې ده؛ نو بيا خطبه په پښتو، دري، اردو يا بله ژبه چې د دوی مخاطبين په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تياري وکړي چې خبرې يې لنډې، واضحې، پيغام رسونکې او پر خلکو نه بوجيدونکې وي، عربي خطبه نه قران کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حدیثو، عربي دې پرېږدي او ځای یې پښتو یا د بلې ژبې بیان نیسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلک به دین زده کړي، وختي به راشي، وخت به یې نه ضایع کېږي، خسته کېږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پیغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توګه به خلکو ته درس ورکړي چې شریعت کې تر شکل ماهیت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(معجم اللغة العربیة المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفیف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډی او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترک دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلَّاتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(١)

ترجمه: نبیان پلرني ورونه چې مندې یې ګنې دي او دین یې یو دی.

د نبیانو د یوه دین یادونه د حدیث په متن کې هم شوې ده، خو د شرایعو بېلوالي ته یې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دین یو اسماني دین دی، البته شرایع د وخت، ځای، ټولنې او اړتیا له مخې له یوه بل سره توپیر لري.

دغو نصوصو ته په پام د دین او شریعت ترمنځ توپیر او د هر یوه بېل تعریف هم اسانه کېږي، د نبیانو ترمنځ مشترک ټکي دین دی او اختلافي یې شریعت دي، یا په بل عبارت پر خدای ایمان، د هغه تعظیم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دین دی، دغه ټکي د نبیانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شریعت ورځني مسایل دي چې لویه برخه یې لنډمهالي هم وي.

د دین او شریعت دغه توپیر او تعریف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ایجاد کړې وې، په خپله حلېږي. یوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو دیني و شرعي حل و چې خلکو به یې استدلال له قران کریم څخه کاوه. خلک وایي؛ الله تعالی په قران کریم کې ویلي چې دین مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بیا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېرې داسې مسایل شته چې مسلماني ټولنې یې هم د وضعي قوانینو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دین کې یې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کریم د دین په اړه د تکمیل یادونه کړې ده شریعت یې نه دی ښودلی.

یوه لویه غلط فهمي د دین او شریعت په تفسیر کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټيجونو اورېدلې ده چې د ټولو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضاوت له دې امله را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعې صيغه اديان کارول له دې حقيقت څخه د ناخبرې علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسوي دين او محمدي دين اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت له ګډوالي يوه بله تېروتنه دا هم را پيښه وه چې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، په داسې حال کې چې قران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيانو دين منسوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنګه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت په اړه وشي، مصداق به يې ځکه سم وي چې شرايع د ټولنې، وخت، ځای او ضرورت له مخې تغيير کوي؛ نو زموږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يې جلا ده، ځای يې بدل دی او اړتياوې يې بېلې دي، له دې امله پخواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هم د تعميل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفر او بطلان ټاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په یوه ډول وکړي نور یې په بل ډول، یا هم له ځینو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شریعت له ځینو چارو مخالفت د کفر او گمراهۍ سبب نه کیږي؛ پر دین ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بریده څوک نه رسوي، بیا هغه څوک چې د یوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ یو کار کوي، یو اصل رامنځته کوي، ځینې احکام له نورو بل ډول تفسیروي یا هم ځینې احکام له عمله ایستل کیږي، لکه د حج لپاره میقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانګ، طیارې او مرمیو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هیڅ ډله نه شته چې د شریعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځینې عملي نمونې لري؛ له ځینو د مخ اړونې او په ځینو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بیا هره ډله خپل شرعي دلایل هم لري چې له همدې امله یې یا مخ ځنې اړولی یا هم له نورو سره په تفسیر کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا یې بیل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترک ټکي زیات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، یو الله، یو کتاب، پر قیامت ایمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تیرو نبیانو او رسولانو پر حقانیت ایمان راوړل، یوې قبلې ته لمونځ کول، دیني چارې دي چې ټولو مسلمانان یې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شریعت احکام، په دې احکامو کې هم هیڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله یې یوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅ دکفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ور کول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسېږي، یو د بل په مقابل کې ودرېږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کېږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسي.، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زیات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایمال شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره يې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.

د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم يې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم يې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد يې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره يې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].

ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.

په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قـوَّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(١)

ژباړه: د چارو سـمبالونکی، د چـارو ښـه تـرسره کـوونکی، د ملکیتونـو چارسمبالی، نارینه پر ښځو قوامین دی یعنې نفقـه یـې ور کـوي او لـه دوی څخه دفاع کوي.

د ایت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چـې عمـومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وايي نفقه ور کـوي او حفاظـت یـې کـوي، مېـړه د ښـځې پـه نفقـه مـامور دی او د سـاتنې مسوولیت یې هم لري.

په دغه ایت کې هر نارینه او هره ښـځه هـدف نـه ده، یعنـې عمـومن د ټولنې نارینه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقـه ور کوي، په دغه ایت او تر دې وروسته ایت کې د مېړه او ماینې پـه اړه بحث شوی دی، قران کریم دلته د نفقې او مال یادونه کـړې ده چـې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کـې د مـالي سپرسـتۍ او حفاظـت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماینه بحث دی نـه د هـر نارینـه او هـرې ښځې. قران کریم قوامین الفاظ دوه ځایه نور هم ویلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو ایاتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ایت کې یې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کريم د نارينه ملکيت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په يوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کريم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارينه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارينه ملکيت کړو، واک يې نارينه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه يې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارينه وو ته عمومي شي، نو بيا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګېږي، په سر کې يې ملکيت وه، هيڅ واک يې نه و او په اخېر کې يې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ايت کې ذکر شوی فضيلت په عمومي ډول د نارينه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضيلت دی چې يو مېړه يې پر ميرمن لري، ځکه د ميرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضيلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسير ونه شي، بيا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارينه وو بهترې دي، لکه مريم عليها السلام، نبوي ميرمنې، صحابيات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ايت بايد له خپل سياق و سباق سره سم تفسير شي او مفهوم يې بايد د قران کريم د نورو اياتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهيمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم د همدې ایت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شریک کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې یو حدیث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلک ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسیر کوي. لومړی به دغه حدیث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روایت دی، ده ویل: د جمل د جنګ په ورځو کې هغه حدیث ګټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنګیالیو په ډله کې ور ګډ شم او له هغوی سره یوځای جګړه وکړم. ده ویل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسیانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وویل: هغه قوم(فارسیان) چې خپلې چارې یې یوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هیڅکله به بریالي نه شي.

دغه حدیث په خپله دغه بڼه بیخي واضح دی، نور حدیثونه چې له دې مفصل حدیث څخه کم شوي وي، یا دا کیسه ټوله پکې نه وي، باید چې د دغه حدیث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخیستل شي. دلته د حدیث وروستۍ جمله د مخکې کیسې په رڼا کې ویل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسیانو او رومیانو حالات څارل، د فارسیانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرګ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په یوه جګړه (ذي قار) کې فارسیانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرك مشرـ تر نظر لاندې ونيسي ـ، هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه در لوده او نه د هيواد له حالاتو څخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړي له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنۍ په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشري کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پریکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترڅنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلک په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلک له ناسم فکره را باسو او یو څوک د واقعیـت پـه درک کولو خپله تګلاره ټاکي. یو څوک که دې په پټو سترګو یو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیت درک کـړ، همالتـه دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کـې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقیقت تر درک وروسته چې یې څوک کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سـبا یـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راځي دروغو به میـدان لاښ کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکـو تـه بیـان شي، نو سـتونزې بـه پیـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـک اخیـر پـه خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه یـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو تـه کـار ووایـو، نـو هم به خلک نه شکمن کېږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه

د ټېرو پوهانو هر څه ته په تقلیدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه یوازې به پاته وي، بلکې خلك به يې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدریسېږي هم. له دې امله اړینه ده چې هر کار يې له شرعي، اخلاقي او قانوني لید لوري اورزول شي، که پر معیار پوره وي، منل يې ښه دي او که پوره نه وي، رد یا اصلاح يې اړینه ده.

له دې امله زه د یوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجیه شوی یم، دغه اصل چې له کوم ایت څخه اخیستل شوی دی، د هغه ایت له ټول مضمون او بیان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بیانېږي:

الضَّرُوراتِ تُبِيحُ الْمَحْظُوراتِ.(۱)

ترجمه: اړتیا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روایښت خبره يې په قران کریم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کریم دغه ایت تر نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: یقینن پر تاسو مړزګه، وینې، د خنزیر غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوك مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېرى کوونکی وي، پـر هغـه گنـا نـه شـته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب یې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ ایـاتونو کې بیا بیان کړی دی چې گنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانـه دی، او په قران کریم الله تعالی دا هـم ویـلي چـې پـه دیـن کـې سـختي نـه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې یا اړتیا په صورت کې کـه له دې حرامو استفاده وشي، گنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کریم کـې نـه شـته چـې حرمـت یـې ختـم شـوی دی، حرمت یې پر خپل حال پاته دی، یوازې گنا نه لري او د ایـت پـه غـور کتل زموږ یوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پیل او تر اندازې زیاته استفاده ده، که یې حرمت ختم وای، بایـد دغـه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای یې تمیم نیسي، دا مطلب یې ځوک نـه اخـلي چـې د اودس لزومیت ختم شو، یا هم په سفر کې د څلور رکعتیز لمانځه دوه کول، په دې سره ځوک ادعـا نـه شي کـولای چـې د څلـورو رکعتونـو فرضـیت ختمېږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتیـا حـرام حلالـوي، پـه داسـې حال کې چې حلالوي یې نه، اما که یې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت یې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښـونکی دی، مهربانـه ذات دی، لـه خپلـو بنـدگانو څخـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د یوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله باید اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، یعنې اړتیا دشرعي ممنوعاتو ګنا ختموي، که څوک د اړتیا له امله حرامو ته نژدې شي، ګنا نه لري نه یې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځینو کسانو د حرامو وېش کړی دی، یو هغه حرام دي چې دایمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شریعت په چوکاټ کې دایمي او موقتې حرام نه شته، یو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت یې وخت ناوخته نه ختمېږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شریعت لپاره معیار دی، په همدې اساس شریعت ځینې وختونه د انسان لپاره د حرام شویو شیانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معیار ته په کتو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مدینه کې د سپیانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپیانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپیانو خطر زیات شي حکومتونه د سپیانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معیار په نظر کې نیولی دی، په ځینو هیوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د ځارویو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شریعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس یا راسته لاس د موټر او نورو وسایلو د چلولو امر شریعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زیان د مخنیوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه یا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځینې کارونه د شریعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توکي، د بشریت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه یوازې د انسان فزیکي وجود ته زیان رسوي، بلکې روحانیت او د ده اقتصاد هم د هغه له زیانه خوندي نه دي. له دې امله باید په شریعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځیني وختونه نشیي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشیي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې یې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زیان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره یې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو یوه کمپنۍ لس ټنه تاریاکو ته اړتیا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شریکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تاریاک راکړئ موږ یې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کمیت او کیفیت په اړه پوره معلومات اخلي او بیا د خپل هیواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کیفیت په نظر کې نیولو سره امر کوي چې په دغه ولایت کې دې پر دومره جریمه ځمکه تاریاک وکرل شي، یا دې په دومره ولایتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تاریاک رسیږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخیستل کیږي، تر پروسیس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کیږي، په دې ډول یې هم زیان ټولنې ته کمیږي، هم یې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسیږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتیا پوره کیږي چې دا درمل ممکن زموږ د هیواد روغتیا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هیوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شیان په نظر کې نیول شوي دي، د شریعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتیا. د شریعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشیي موادو کرل او راکړه ور کړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتیا ته په کتو، بیا یوه خاصه اندازه تاریاک له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توگه هم د شريعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شريعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زيان لري او قانون يوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتيا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د يوه هيواد صادرات او واردات که په نظر کې ونيول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانگړی امر نه شته، اما که د يوه هيواد دولت تصميم نيسي چې زموږ هيواد ته دې لبنيات نه واردېږي، ځکه زموږ د لبنياتو خاوندان په خپله پانگونه کې زيان کوي، يا د چرگ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هيواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصميم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصې شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالېې د لوړولو او کښته کولو تصميم هم نيسي، همدا شان د ځينو شيانو ماليه معافولای هم شي، ځينې وختونه پر يوه خاص شي ټيکس لوړ کړي څو يې هيواد ته د زياتو راتلو مخنيوی وکړي، دولت يو وخت د ځينو شيانو ممنوع کول او بل وخت يې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ويلای شو، خو منصوصې حرام نه دي.

له هيوادونو څخه د معلوم مقدار حاجيانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کريم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په يوه کال حج کول غواړي، دولت يې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته گوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدگي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تگلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس بېلگو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې گوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلَالٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې گنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الا كلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

۴)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايـي: صـبرَ نَفْسَـه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)
ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.
عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسـن الادب. يعنـې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنـه کـې خپـل حيثيـت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نـه شي. ويکيپيـډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.
يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: لـه ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيـا چـې خـبره شـوه، کـور تـه يـې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)
لـه دې حـديث څخـه معلـومېږي چـې دغـې ښـځې د خپـل عـرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.
ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کـس څخـه نقـل کـړی چـې صـبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صـبر وکـړي؟ د چـا لپـاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې یې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طریقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به یې ورڅخه اخروي ثواب او په دنیا کې ښه بدله وي. که یو انسان له دې پرته د صبر توصیه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حدیث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، یعنې د ثواب په نیت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوک د همدې دواړو توصیې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوک درته وړاندیزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم یاد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخیستل او یوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسایلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هیڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کېږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په یاد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه یو دیني عالم او پیر و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو یې ډاکټر ته بیوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو يې روغتون ته يو وړی، هغه دا کار له صبر او توکل سره ټکر بالی.

دا فکر د شريعت له سرچينو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شيانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توکل او صبر مفهوم يې داغداره کړی دی. قران کريم خلکو ته امر نه دی کړی چې د الهي توکل په نيت کور کېنه او الله به په همدې توکل تاته خوراک در کړي، نه يې دا ويلي دي چې که دې پلار ومړ، ته اوښکه مه تويوه، غم مه کوه، دا الهي پرېکړه وه.

که د قران کريم اياتونه وکتل شي نو د صبر او توکل ډېرې لارښوونې پکې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توکل وکړي، دغه ډول اياتونه په قران کريم کې تکرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ اياتونو کې د صبر په اړه راغلي دي چې که ستاسو شل صابر کسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر کې وايي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ايت موږ ته دا وايي چې تاسو له وسايلو پرته جنګ ته ورځندې شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وکړئ او صبر وکړئ الله له صابرانو سره دی؟ که هر چا ته دا خبره د دې ايت په استناد وشي، نو هغه به يې نه يوازې رد کړي، بلکې تمسخر به يې هم کړي.

د انفال په ۴٦ ايت کې الله تعالی وايي تاسو د الله او رسول اطاعت کوئ، ترخپل منځ شخړې مه کوئ چې ناکامه به شئ او هيبت به مو ختم شي، بيا يې د صبر امر کړی دی او صابرانو ته يې د خپلې ملتيا ډاډ ور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنګه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته پـه ګونـډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو تـه سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یـو یـې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تـر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغـو صبر پـه کـار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مـات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنګه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنګ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نـه؛ اسباب بـه دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې بـه صـبر کـوې، نـو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالـب دی، دلتـه اللـه تعـالی وايـي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صـابرانو مـل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لـوړ دی، صـبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی کـه نـه صـبر نـه دی اسـباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا تـه دي، کـه ذهنـي ارامـي وي، د دې لپاره هم ګڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نـور بیـا پـه نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې ګـورو، قـران د هـیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، امـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کاروني وروسته، همدا شان يې د صبر لپاره طريقه داده چې شته وسايل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هيڅ کار په دنيا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرين زياتېږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پيدا کولو او زياتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تماميږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختيار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختياري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دريم: رواني اختياري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې يې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې يې کوم شی بيلتون راولي، نو دی په ډېر تکليف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا يې الله ته د چارو د نتيجې سپارل دي. عربي ويکيپيډيا وايي: والتوکل مقرون بالسعي والحرکة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا يتحقق معناه بغير عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوکلا على الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره يوځای وي، د کارونو په پيل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بريا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتېړي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا} [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسېږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو اياتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته يې توکل تر هغه وروسته ياد کړی دی چې د يوې ټولنيز موضوع د حل لپاره يې ګنې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنيوي لپاره يې هدايات ور کړل، تر هغه وروسته يې د خلاصون او روزي يادونه وکړه، ايا له دې دا فکر اخيستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ايت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نيولو سره يا له منځه ځي يا را منځته کيږي، قدر دلته د قوانينو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کايناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ايت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بيا الله وايي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل يې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب يې وو او که له اسبابو پرته يې دا هر څه وکړل؟ همدا يوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم يې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلين وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته يو کار کولای شي، مګر دا دينا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا يو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتيجه پايله يې د الهي قوانينو له لورې کيږي. يعنې انسان به کار کوي، د نتيجې په اړه به يې له پيله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په يوه حديث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: يو كس وويل: د الله رسوله! اوښه وتړم بيا توكل وكړم او كه ايله يې پرېږدم او توكل وكړم؟ ده ويل: گونډه يې وتړه او توكل وكړه.

په دې حديث كې په ډاگه شوه چې توكل تر اسبابو وروسته كېږي، توكل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس كې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران كارونه انسان رغولای شي، او كه زړه دې مات او دماغ دې گډوډ وي، نو روغ كارونه له سره وران شي؛ توكل د انسان په عمل كې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر كتلو وروسته د توكل په اړه له قران او نبوي احاديثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، كتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکې له دې دواړو ما ورا دی، دغه یې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د درییمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سم فکر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعات کړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر په اصطلاح دریيمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نه لري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو ، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي ، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي ؛ هو! دا کار الله کولای شي ، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای ، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای ، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی . قران کریم معجر کلام دی ، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی ، بلکې منثور مجعز کلام دی ، خلک یې پېژني چې نثر دی ، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډک د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای ، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی .

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درک لوړ نه وي ، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي ، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي ، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي ، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي . نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي .

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول څنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی ، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي ؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو له شعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کلام نه دی راغلی، که د خدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قران د کلامي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعه نه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کې هیڅ ځای دا خبره نه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسانانو چې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتاب رالېږونکی خالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زموږ د کلام له پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم له ایاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نازل شوی دی (شعراء: ۱۹۵) که قران کریم په عربي ژبه وي، باید هغه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هیڅ مرعات نه شي د قران کریم دغه ادعا چې په واضحه عربي ژبه دی، ناسمه ثابتېږي (العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کوي چې دا کتاب بهترینې لارې ته هدایت کوي (الاسراء: ۹)، که په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلک یې له فهمولو عاجزه شي، بیا د دې هدایت رالېږل څه معنا لري؟

له دې امله باید په پرېکنده توگه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کریم د کلام له پېژندل شویو انواعو څخه باسي، قران کریم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې یې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان یې هم جوړښت ته گوته په غاښ پاتېږي. پیغام یې له نن څخه نژدې څوارلس نیمه سوه کاله وړاندې یوې غیر متمدنې قبایلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د یو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم یو نیم ملیارد انسانانو ته هدایت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

یوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کریم چیلنج په هغه پیغام کې دی چې بشر ته یې د رب له لوري راغلی او دغه پیغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه یوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې یې د بلاغت او فصاحت په چیلنج یوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسیوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غیر عرب وګړي، اما پیغام ټول درک کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالېږلو څخه پیغام وي چې په بشري ټولنه کې خلک له تیارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې یوازې د یوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کریم په منثور کلام کې معجز دی، که یو څوک د قران کریم په شان ایاتونه یا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کریم منثور نه دی، که قران کریم د شعر او نثر له دوو نوعو بیله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چیلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چیلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده يې وي، پېژني يې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کريم په واضحه منثوره عربي ليکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې يې هم عرب چيلنج کړي وو. ځينو کسانو د قران کريم چيلنج د دې دليل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعريت خبره يې قران کريم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کريم هيڅ نه دي ويلي، ځکه داسې يو منثور کلام دی چې عرب يې پېژني، که يې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بيا نه چيلنج ګڼل کېده او نه انسان په مکلف و.

قران کريم وايي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پيغام ښه پوه کړي(ابراهيم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کريم له دې دواړو نوعو بېل وي، يوه درېيمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کريم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بيا العياذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلک په پوه شي او بيا يې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کريم له نثر او شعر پرته يوه درېيمه نوعه وای، د دغو ډول اياتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ويل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه يې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شويو انواعو کې پر يوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول گرامري اصولو یې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت گټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دین او شریعته د ناسم تفسیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پام نه شي، یا زموږ په سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختیو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبیعت له جبره به رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبادت یې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهیم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دیني و شرعي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زیان رسوي، فتوا به یې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سهي نه وي، تعبير به يې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به يې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به يې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعيت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزيکي وجود او رواني دواړو ښه تاثير کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د يوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب يې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شريعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنيا و غوره اخرت تعبير وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنيا او اخرت د خرابوالي تفسير وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکين وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دين او شريعته تفسير د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو يې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتيا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نيمرغي په نظر کې نيسي، بيا خپل تفسير وړاندې کوي. د هغه د تفسير د يو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معيارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معيار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع يې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسير کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه يې مرجع، نه يې اصل پر اصل پاتېږي او نه يې فرعه پر فرعې، نه معيار معلوم وي او نه تفسيري تګلاره، بس هر څه تر يوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتگره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایې څرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان درلودل نه دي، پښتون د دې جملې په اورېدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به يې ويل، له ياده مې ولاړې، ما به بيا ورته ويل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از يادم رفت، خو په پښتو کې يې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ يو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، يده، نفسه، ساق، يداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گڼو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبير سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سياق و سباق سره روښانه مفهوم ورکوي او هيڅ اړتيا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخيستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې يوازې دا مشکل نه دی چې عربي يې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنيز، سياسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دين پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه يې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وايي؟ يوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکې ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

يو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظيفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عيني شرايطو له درک کولو بيخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې يو څه وايي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبير يې يو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عیني شرایطو سره سمون نه لـري، د خپلـې ژبـې د نـه زدکـړې او نـه شناخت له امله یې په بیان او لیکلو کې ګنې ستونزې وي او د عـربي د سمې نه زدکـړې لـه املـه د اصـل مفهـوم پـه درک کـې ګنـې سـتونزې ایجادوي.

د دین د نزول له زماني لرېوالی

یوه بله ستونزه داده چې د دین د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شیانو کې چې نن موږ پکې اختلاف لـرو، د اصـحابو پـه زمانـه کـې یـې چـا پوښتنه هم نه ده کړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه یو، تر مفهوم یې ټکي په ټکي معنا خوند راکوي او دا وېره را سره وي چې که لفـظ پـه لفـظ یـې ترجمه نه کړم، ګنهګاره به شم، نو ګنې ترجمې وکړو او بیـا پـه دې سره هم ځان را څخه کې ورک شي او هم جهـان، اختلافـاتو تـه لار جـوړه کړو او د دین د سم تعبیر په لار کې خنډونه ایجاد کړو.

د زمانې په دې اوږد واټن کې ډېر امکان شته چې پـر اصـل مفـاهیمو د خلکـو د ډېـرو تعبیرونـو لـه املـه دوړې پرېـوتلې وي، ځینـې مثالونـه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسیر څخه لرې وړل شوي وي، پـر ځینو بیا د مذهب او فرقې ټاپې لګېدلې وي چې بل تعبیر کـول یـې پـه هغه سیمه کې مطلق ناروا وي او د خپل اصـل پـه اړه یـې معلومـات لـه نشت سره برابر دي.

د دین او شریعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم یو سرخوږی دی چې د دین او شریعت چارې له نورو څخـه نـه دي بېلې شوې. که په حدیث یا ایت کې هر څه راغلي وي، بس خلک یې د دین او شریعت احکام، مسایل، اداب او هدایات بـولي. خـو کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم ته وکتل شي یا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احادیثو ته، نو په ایت یا حدیث کې د هر شي یادونه د هغه د دین پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، یا هم هیڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځینې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحمیلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص یو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، باید عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د دیني او شرعي چارو لپاره؟ هغه یو روحاني لار ښود و، که طبیب هم و؟ دا کرښې باید واضحې او څرګندې شي چې کوم شیان دین او شریعت دي او کوم یې له دین او شریعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو یادونه یوازې یو اتفاقي امر دی، نور د هغو شیانو په اړه خلک له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دین ناسم تعبیر ته لار اواره کړې ده. خلک د دې غم نه دي اخیستي چې له دینه سم تفسیر وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقیدې سره برابر تفسیر باید وشي. دلته ستونزه دا پیښیږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو یوه انسان ایښی دی چې اصول، تعبیر او تګلاره یې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د یوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دین او شریعت تعبیر دې وکړای شي، خو دیني او شرعي متن د دې وړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر ګوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عيار کړي او داسې تعبير يې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ايجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ورکوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تګلاره دې بيا غور وشي، سمونې، ايسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دين و شريعت څخه د نوي تعبير او تفسير لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محيط تاثيرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

يو مهم لامل يې پر انسان د خپل چاپيريال او ټولنې تاثير دی چې خلك له يوه مسير څخه بل ته برابروي. دلته څو مسايل دي چې يوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. يو پر ديني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبيعي خبره ده پر موږ هم تاثير لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې يو انسان يې له تاثيره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبير کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بيا يوې داسې ټولنې ته تفسيرېږي چې د هغې تاثير به يې پر تفسير حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معيارونه وضع کړي چې د بشر او دين و شريعت دواړو ارزښتونو ته يې تفسير ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسير لپاره د يوې ټولنې اړتيا ده چې په هيواد کې له دينه د تعبير او تفسير چارې به مخته وړي. هغوی ته به واك ورکول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسیر خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسیرو مخه ونیول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلک دیني مسلو ته اړتیا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس یوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هیواد لپاره اړینه ده چې د خپلو اړتیاو په رڼا کې داسې تفسیر وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونیول شي او هم دیني تفسیر جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام کې لیکي چې په عربو کې ځکه قبیلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذریعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هویت وه، ځکه دوی یو حکومت نه درلود چې د هغوی له حقوقو یې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع یوازینۍ وسیله همدا قبیله وه، له دې امله یې خپل نسبونه یادول، د پلار او نیکه په کړنو به یې فخر کاوه، د ده په وینا چې غیر عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه درلودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پولیسي-اداري وې، هغوی به د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د یوې قبیلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر یې په کاوه، فارسیانو فارس درلود، رومیانو روم درلود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو یادول، یا قبیلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کریم هم یاد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارینه او ښځې پیدا کړي یئ او خیلونه و قبیلې مو د دې لپاره کړي یئ چې سره وپېژنئ، یقینن الله تعالی ته ستاسو متقیان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهېږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژندګلوي ځکه مهمه وه چې نظام یې نه درلود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چې پر قبیلو او خیلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته ځوك د قبیلې له مخې نه نژدې کېږي، که یو ځوك غواړي چې الله تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین ووایم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د علیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهېږم ځوك متقي دی او ځوك یوازې د متقي پېښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کېږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یې جنسیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نژدې بولي چې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قران کریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړۍ له قبیلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو یې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو پـه نسـبت عجمیـان بلـل، فارسـیانو د خپلـې لـویې امپراتـورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلـل، مسـلمانانو تـه خپـل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپـل دیـن ښـه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.

دغه وضعیت نـورو انسـانانو هـم تجربـه کـړی دی، پـه هـره ټولنـه کـې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالـت تـه په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلـې شـوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پـار ځینـو انسـانانو د نـورو عزتونـه، مالونه او شته لوټل هم بدکار و، او که د مذهب او قوم په نـوم وي هـم بدکار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په مـلي هویـت کـې بیـا هـم لکـه د قـوم او مـذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یـو افغـان دی، بـل ایراني، بل پاکستاني، بل چینایي، بل هندوستاني او داسې نور.

هغه اساسي هدف چې د قران کریم پـه یـوه مختصره جملـه کـې ذکـر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک لـه تخـرج النـاس مـن الظلـمات الـی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هـم ورک دی، اوس د مـلي هویـت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هـم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک لـه دې املـه ښـه انسـان نـه دی چـې عربستاني دی، یا ایراني دی، یا افغان دی، بلکې د ښـه انسـان د ثبـوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدیکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوک پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څرځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واک او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واک لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واک ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څرځای سره جنگ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلک تر څرځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلک په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، يو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسايل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې يې دومره فکر بند شي چې خپل تعليم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسايل يې هېر شي، د سيمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانيت په کچه دښمن (طبيعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته يې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه يې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غير اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسايل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پيسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې کيږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې ميلیونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعليمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې راګير دی، طبيعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه يو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکی ورسره تړلی دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضياع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وايم چې ملي مسايل دې هېر شي، په سيمه ييزه کچه مسايل دې نه حلیږي، اما د سونه کلونو خشونت اميزه حل پر ځای سوله ييز او لنډ حل هم لري، واړه مسايل دې پړسول کيږي نه، انسان دې د انسانيت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانيت پر استعدادونو دې کړی نه تاويږي چې يوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسايل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کيږي، عينن همدومره شونتيا يې د سوله ييزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان يې هيڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مگر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځايه، بې وخته او غير اړينو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانيت په کچه د مسايلو لپاره ولگوي، ايا بيا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او گرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمايه لس فيصده خلکو اخيستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ايا هغوی غواړي چې د دې نيوي فيصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په کچه صحت لري، د يوه هيواد په اړه يې هم لري، په يوه هيواد کې هم لويه برخه خلک فقيران وي، وړه برخه خلك سرمايه لري، هغوی واک هم لري، پيسې هم لري، په دې دوو شيانو هغوی د يوه بسته ملت په برخليك هر وخت لوبې کوي. دا نن د هيواد حالاتو ته وگورئ، گراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفينو ته چا پيسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفينو ته څوك وسلې او پيسې ور کوي؟ دغه کيسه د امريکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله يوه غالبه شي د نړۍ لپاره يو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چليپا راکش کړي، نوې وړانديې کړي، ترمنځ يې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېرى پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(ياد تاريخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دويم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښیي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.
مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.
یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/موږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.
د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.

په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.

هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیارهویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:

اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.

د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شریف کې د حاجي همایني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وینا کې یې مادي محرومیت له ورایه ښکاري.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ایستل هم د ټولنې په زیان، زموږ د ټولنې روحانین دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې مادیات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپیر هم کوي، یو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادیاتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظین دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محرومیت څخه څومره بدۍ را پیدا شوې دي؟ خپل عیب ته پام نه کوي، د بل یوه عیب ته یې ګوته نیولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زیان اړخونه به سنجول کېږي، که یې ګټه زیاته وي، ټولنه باید ورته تشویق شي او زیاته ګټه یې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

یو بل عیب مو دادی چې د مادیت په نړۍ کې هره راغلې نوې پدیده موږ ته تر هغو له روحانیت سره په ټکر کې ښکاري چې اخیر زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بیا موږ ورته تسلیمېږو. لکه: راډیو، ټلیفون، ټلویزیون، بانک...

دویم: ماضي ته پنا وړل؛ که یوه ټولنه یا شخص شانداره او د یادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او اینده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره یادونه کوي، دغه یادونه به یې هم له مبالغې او زیاتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پدیدې په اړه به یې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زیات دی.

دریم: په خیالونو کې ډوبېدل؛ ځینې کسان مې لیدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خیالي دنیا ځان ته جوړه کړي. تخیل د هر انسان د دماغ یوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وایي؛ د هر شاعر د تخیل قوه چې څومره پیاوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بیا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخیل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې یې ځینې وګړي د شعر په ژبه د خیال د نړۍ یوه وړه برخه موږ ته بیان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقیقت کې هیڅ نه بدلوي، یوازې څو شیبې نور خلک هم خیال پلوه کړي. په خیالونو کې یو څوک هغه وخت زیات ډوب وي چې فارغه وي، یو مصروف کس/ټولنه د خیالونو لپاره زیات وخت نه لري، له دې امله یې د تخیل پر ځای پر مادیاتو نظر وي.

څلورم: د محرومیت پر اسبابو فکر کول؛ ځینې وختونه اړتیاوې انسان د بدلون او تغییر اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محرومیت د تقدیر پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا یې مادي اسباب پیدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نیمګړتیاوې پیدا کوي چې په مادي دنیا کې یې د دوی د پرمختګ مخه نیولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې يو څوک په خپله نيمګړتيا پوه شي؛ هغه يې پر عامل فکر کوي، کله چې يې عامل پيدا کړي، د ايسته کولو لارې چارې يې لټوي. په مادي دنيا کې ټول تغييرات د مادياتو په وسيله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغيير تمه کول د اوبو پر سر ليکې کښل دي چې هيڅ نتيجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د ميرمنو سفر

د حديثو په کتابونو کې له محرم پرته د ميرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، يوه حديث کې دي چې که ميرمن د يوې ورځې او شپې سفر کوي بايد محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احاديث تر نظر تېر کړو، بيا به يې پر مفهوم او احکامو بحث وکړو:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(١)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روايت کړی، چې ده ويل: يوه ميرمن چې پر الله او اخرت ايمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(٢)

دوې ورځې به يوه ميرمن سفر نه کوي، مگر چې محرم يا مېړه يې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(٣)

ژباړه: له ابو سعيد الخدري رض روايت دی چې رسول الله ص ص وويل: ښځه تر درې ورځې اضافه يوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ لَيْلَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا رَجُلٌ ذُو حُرْمَةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: یوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د یوې شپې په اندازه له محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روایات شته چې ښځې یې د محرم له وجود پرته له سفره منعه کړې دي.

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه یوازې کېږي او نه دې یوه میرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بیا د هر ډول سفر ممانعت راغلی دی. په دې حدیثو د پوهېدلو لپاره که یوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حالاتو ته وکتل شي، نو دا لاربښونې پر ځای معلومېږي، د رسول الله ص ص په ژوند کې عربي جزیره ناامنه وه، خو د یوه قوي دولت بنسټ چې رسول الله ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پیاوړې ارادې خاوندان خلک یې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزیره به یو وخت امن کېږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د میرمنو لپاره همدغه حکم دی چې له محرم سره یوځای به سفر کوي، څو له شوکمارو، غلو، لار شکونکو، د قومي بدیو د خاوندانو، جګړه مارو او نورو بدو خلکو لاس ورته ونه رسیږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص یې په اړه داسې هم ویلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به وویني چې د حیره له ښاره به په سفر روانېږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوک د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوڅو تر واک لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کېږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومېږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زيات سفر اجازه ور کوله، اخير يې درو يا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخير کې يې ويلي چې ان که له حيرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښې نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه يې څوک نه شي نيولای.

لکه په دې حديثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدايات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځايونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وايي چې احکام د زمانې او مکان په تغيير سره تغييرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورګاډي، موټر او نورو وسايلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتيا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملګری وي.

ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قريبانو کره ځي او سل نورې اړتياوې لري؛ په نوره دنيا کې يوه ميرمن هره ورځ له يوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه يا بل محرم له هغې سره تګ راتګ کوي، تر واده به يې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عيني شرايط درک شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجديد نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسايل يې ټول نوي دي، انسانان او افکار يې نوي دي، خو احکام دې هماغه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماغه دې له هر ډول تغيير او تبديل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې یوه میرمن پر ټوله نړۍ را گرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حدیث کې جواز لري، بیا خو پر ټوله نړۍ د گرځېدلو جواز هم لري؟ هغه میرمن چې هر سهار له یوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حدیثو له مخې هیڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حدیث کې یوه ورځ، یوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې باید له دې په اضافه وخت کې دې میرمن له ځان سره محرم ملگری کوي، نو دا چې یوه ورځ هم نه لگېږي، بیا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غیر محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې باید محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هیڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه یوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېنداري څه دی؟ حدیث کې یې مرگ بللی دی، نو که لېور له ورېنداري دورمره لرې او غیر محرم وي، بیا نو په یوه کور کې د لېور وجود هم باید داسې عامل وبلل شي چې خلك کورونه سره جلا کړي او حدیث کې باید ددې لارښوونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلك یوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غیر محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون یې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له گڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمنې طبقې ته د مالکیانو مذهب هم یوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلك عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسیږي، یو دین ورسره بدنامیږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، دریم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونند غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماټیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(٦)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په يوه کمپ کې تېره شوه، بيا وطن ته کډه شوو، هلته مې په کليوال چاپېريال کې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غير مقلد الفاظ نه اورېدل، يوازې د کلي ملا صاحب چې قاعده راته ويله، نو د امام صاحب د مذهب پيروان يې کړو، مور ته يې په خوله دا راکول چې د چا په مذهب يې؟ د امام صاحب!

تر دې وروسته پاکستان ته ولاړم، هلته له ورتلو سره سم د ديوبند، بريلوي، پنچپيري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مور په خپل وطن کې يوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب يو، نور نه پوهېدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زموږ د عوامو ډېری کړنې د بريلويانو خوا ته نژدې وې، خو کوټې په راتلو زموږ ناسته پاسته له ديوبنديانو سره شوه، نو د بريلي پر ځای مو د ديوبندي فکري بهير ملګري شو.

هغه ادرسونه چې ديني علوم پکې تدريسېږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بريلی په ديوبندي مدرسه کې درس نه وايي، نه ديوبندی په سلفي مدرسه کې تعليم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعليمي مراکز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننوتي دي، دوی هم پر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کې چې عوام د يوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوی د هيچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی یـوازې د هغـه مفتـي پـه مـذهب دي چـې دوی فتـوا ځنـې غواړي او هغه فتوا ورکوي.

دا خبره یوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمـومي ډول عـوام بلـل کېږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له دیني مرکزونو ځانونه فـارغ بـولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خـبر نـه دي، نه یې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا یـو څـه ویـلي، دوی په پټو سترګو منلي دي. نو دوی هم ګواکې د هیچا په مـذهب نـه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې پـه توضـیح کـې استفاده کړې ده.

مـذهبي و نامـذهبي اصـطلاح اصـولن بایـد د ډېـرو کمـو کسـانو لپـاره وکارېږي، د مذهب په کـره و نـاکره، صـحیح و سـقیم چـې څـوك نـه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعـو نـه شي جلاکولای هغه به څنګه یوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمـي خـلا دلته لوی زیان رسولی دی، ځینې شیان دومره ناحقه پړسـول شـوي دي چې هغسې باید نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه باید هغو پوهانو ته کار شي چې یوه ډله یې د یوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره یو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمـان دي چې یوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمـت د مـومن ورکه بولي چې هر ځای یې ومومي اخلي یې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دریځونو لپاره دلایل لري چې زه نور پـر دې بحـث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونـه غیـر مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغـوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بېل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریړۍ چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لږ زده او نه ډېره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ور کړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف ټېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غیر مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر یوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

یوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن باید عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش باید نه وای ور کول شوی چې یو د بل مسجد ته نه ورځي، یو د بل لمونځ سهي نه بولي، یو له بل سره کار وبار نه کوي، یو له بل سره دوستي نه کوي، یو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبیر سوچه د خدای او د رسول شریعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبیر ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتیا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د یوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله باید عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شي چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنیز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ایجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هیڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هیڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه یې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه یې نه لري، عبادات ټول مني، یوازې د کیفیت اختلاف یې پاتېږي، په دې وجه باید تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو یا انفرادي توگه یې یو د بل په مقابل کې لگوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هیوادونو د ښېگڼو لپاره ولگوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په يوه کوڅه کې سلفي، ديوبندي، بريلوي، پنچپيري، مماتي او حياتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنيزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنيا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دين هم د هغه دی، سزا يې هم هغه ور کوي، حساب يې هم د ځان مسووليت بللی دی، موږ ته يې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنيا شي هم دين، د نظافت امر په شريعت کې هم شوی دی او انساني مزاج يې هم غوښتنه کوي، که د يوې ډلې مړی وشي، ټول يې تجهيز او تکفين ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. يوه جومات کې لمنځونه به يې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، يو بل ته د ګټې هڅې به يې تر دې غوره وي چې يو بل ته د زيان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعيت يې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زيان پرتله يې وکړي، حتمن دې نتيجې ته رسېږي، چې نه يې په وړه کچه يوې کوڅې ته خير رسېږي، نه درست هيواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زيان دي، هم د هيواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دين او شريعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه يوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زيان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دين او شريعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنيا او اخرت کې به يې مسووليت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، ږيره ايله کول، جومات ته په ځغاسته تگ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېری اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حديث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(۱)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ويل: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دی؟ دوی ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مومنان يې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلك به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوك چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتڅنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلك ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بړیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایښې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفیږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وایي، د بدایع لیکوال وایي، پیردار ته هم ځکه حدّاد ویل کیږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د لیکوال په وینا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. لیکوال یې شرعي تعریف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې یوازې د خدای حق دی، د تعزیر او قصاص برخلاف ځکه تعزیر ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاریخ ماښام د بي بي سي رادیو راپور ورکړ چې طالبانو د هیواد په مغرب زون کې پر یوه میرمن د زنا حد جاري کړی چې ویډیو یې ټولنیزو رسینو ته راوتلې او ناسته میرمن په درو وهل کیږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. یوه دا چې په شریعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دویمه دا چې ایا طالبانو غوندې یوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کریم دوه ایاتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ایت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلاَ تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه:زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کېږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخېږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمېږي چې يوازې مومنان دي ورته راشي څکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلومېږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو يوه ډله به راځي او په پر ټلويزيون يې نشرول يا هم ويډيوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. څکه ټلويزيون او ويډيو يوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قيد پکې ځايېږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دين په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پيدا کېږي. له دې امله بايد پر رسنيو د حدودو ويډيو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېداى شي. مثلن: يو څوک د وچ مجبوريت له مخې غلا کوي، ايا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېداى يا د کورني مجبوريت له مخې يې غلا کړې ده، دا هم د حد لايق دى او بايد حد پرې جاري شي؟ يو څوک د چا د فشار له امله يو جرم کوي، ايا دا هم د حد وړ دی؟ يو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتيا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ايا بيا به هم حد جاري کېږي؟

قران کريم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوريت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. يا هم د فشار له امله څوک يو داسې جرم وکړي چې بايد حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کريم د کفر ويلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړويستل شي حد بيا هم نه شته يا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نه شي. ځکه یو خو انسان پکې وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوک وږی نه وی، ټولنیز عوامل یې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په را کمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې ځخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کړښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (٦)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف را کم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ور کوي. دا مهال که هر څوك حدود جاري کوي يوازې دين او مسلمانان بدناموي نور يې هيڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ايت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ايمان مهم دی، که ايمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ور کوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتيږي چې تر وسه بايد د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لويه برخه يې بايد په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان يې له امله جرمونو ته اړ کيږي. تر دې وروسته دولتي سيستمونه دي چې خلگ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم يې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري يو روايت نقل کړی چې يو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال يې بيان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وويل، ده ويل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ويل، ده بيا هم د کمزوري اقتصاد يادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکينانو د خوراك ورته وويل، ده بيا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکينانو يې د وېش ورته وويل، خو هغه د خپل وړي اهل يادونه وکړه، رسول الله ص ورته وويل، خپل کور ته يې ور وړه.(٧)

له دې روايته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله يې حد يا بيخي له منځه يووړل شي يا يې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتيږي چې هغه مهال به حد جاري کيږي چې يو څوك زاني او غل وبلل شي. د شك له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېدای. شریعت کې شک حرام بلل شوی، ان گومان یې گنا بللې ده او په ټولنیز ژوند کې بیا شکونه شخړې را پیدا کوي. یعنې نه شریعت شک ته اجازه ور کوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به یو څوک غل یا زاني بلل کېږي او بیا به حد جاري کېږي.

د طالبانو غوندې یوه ډله په کومو امکاناتو یو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي یې د یوې ونې لاندې، د غره په یوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله یې یو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبیا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره یوازې دا ثبوت بس نه دی چې له یو پردي کس سره ښځه یوازې ولیدل شي، یا له یوه کس سره میرمن وتښتي، یا یې پلار او بل قریب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا یو هم د شریعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېدای.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دی چې حدود جاري کول د امام کار دی. امام قرطبي په خپل تفسیر کې د بقرې د قصاص تر ایت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا یقیمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لَا يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هیڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص یوازې امیر اخیستی شي، پر دوی د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړی دی، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدۍ ترې پیښیږي. په ټولنه کې انتشار جوړیږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کیږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوې نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسیږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپڼسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیر کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې يو څوك حد ته برابر کړي. له دي امله رسول الله ص امت ته داسې لارښووني کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لاَ يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلاَّ سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهريرة رض له رسول الله ص روايت کړی چې ده ويل: يو بنده د بل بنده (عيب) په دنيا کې نه پټوي، مګر الله به دی په قيامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روايات نقل شوي.

له دې رواياتو دا ثابتيږي چې که يو څوك په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره يووړله شي؛ بلکې که ټولنيز فساد يې نه زيږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص يو بل حديث کې هم دا توصيه کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روايت دی چې رسول الله ص وويل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د يوه حد خبر ورسيږي بيا واجبيږي.(۱۰)

امام ابو يعلی په خپل مسند کې يو روايت نقل کړی چې د يوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلاَ عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تـر خپـل مـنځ حدود سره معافوئ.

له دې روایاتو معلومه شوه چې د یو مسلمان عیـب بایـد وسـاتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس بـه دا کـار کـاوه. پـه دې وروستي حدیث کې رسول الله ص د سلطان یادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسوولیت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسـته دا کـار کـوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچینې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدین الکاساني لیکنه، د دار الکتب العلمیة دویم چاپ)

(۲)المائـده: ۳۸) (۳)النـور: ۲) (۴)ال عمـران: ۱۸۲) (۵)المائـده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسیر قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ایت تفسیر: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحیح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر اللـه عیبة في الدنیا، بان یُستر علیه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السلـطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابـوداؤد، کتـاب الحـدود بـاب العفـو عـن الحـدود مـا لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي یعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو في اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: کُلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې ګټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکي سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کېږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ورکول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهېږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ورکړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کېږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کېږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بريالي شئ.

له دې ايته هم معلومېږي چې هغوی پر راس المال خورا ډېر زياتوب کاوه چې د ټولنې يوه طبقه يې بيخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانيت او اسلاميت خلاف دی.

ابن کثير تر دې ايت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِيَ وَإِمَّا أَنْ يُرْبِيَ، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخيستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی په جاهليت کې ورته ويل، يا به پور پرې کوي يا به زياتوب مني ، که به يې ادا کړ (خو ښه)که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زياتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنيا و اخرت کې بريالي شي.

زه چې څومره پوهېږم په دې اياتونو کې يوازې د پور ربا(ربا نسيئه) ياده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وايي قران کې هيڅ ځای نه ده ياده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روايات را اخلم او بيا يې د متن په اړه خپل ملحوظات شريکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص وويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځينې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځينې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه ايينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مګر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کېږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته ګټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه ګټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او ګټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته ګټه ورسېږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم ګونګوالی له همدې نیمګړې بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپير ولري نو بيا خو به يو جم ښه وي او بل کمزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل کې به کمزوری زيات ور کول کېږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي که هر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې په يوه کيلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغه کمزورې به يې په مقابل کې زياته ور کوله کېږي ځکه قيمت يې هم د يوې زيات او د بلې دا کم دی، نو د عيني جنس په بدلولو کې به يې ولې توپير نه کېږي؟ او که بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو کې يې ګټه جانبينو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقل مني هم قران ته نږدې وي او هم يې نور حديث تاييد وکړي، د ابن عباس په يوه روايت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلّى الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زيادت وکړ يا يې زياتوب طلب کړ نو سود يې وکړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايي؟ ايا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی يا دې هم د الله په کتاب کې ليدلی دی؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان کړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه کې دی.

د ابن عباس رض حديث روښانه کړه چې د عباده رض په حديث کې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو کې هم زياتوب کول سود دی. يو کس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارۍ په وخت کې يو کار دی چې تير وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا کار حرام کړ او امر يې وکړ چې صدقه يا قرض بايد ور کول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث کې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذکر شوي وي چې زيات تبادله کيدل او د هغه وخت مشهور خوراکي يا د زياتې اړتيا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تيرو حديثو لپاره همدا يوه تشريح داسې ده چې هم يې له قران کريم سره سمون راولي او هم له دې حديث سره، هم يې عقل مني او هم تر نيوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غير مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ايت په تشريح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوند کوي او د عباده بن صامت رض حديث بيخي ور سره ټکر دی.

بيه يا سودا اصلا داسې وي چې يا يو جنس په بل ور کول کيږي او يا هم د جنس په مقابل کې کرنسي استعماليږي يا هم يوه کرنسي په بله بدليږي، نو که يو څوک زر افغانۍ را اخلي بيرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که يو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې يې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روايات هم له ځمکنيو حقايقو سره ولګيږي او هم يې د قران سمه تشريح کړې وي او هم د نيوکو مخه بنده شي همدا تشريح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسيئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشريح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسيريږي، دا چې د عباده رض يا عثمان رض حديثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول يې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله يې ځينې کسان ردوي، له حديثو سره د تصادم له کبله هم بعضې کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بيا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړينه ده چې داسې تعبير يې پيدا شي چې هم عقلي نيوکې باندې ونه شي او هم يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حدیث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عیني حال کې حدیثو ته هم یو داسې تعبیر ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ په عملي و عیني ژوند کې د پیښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عیني همدې خورما څوك نه بدلوي، مګر داسې کېږي چې نن یې له تا په پور واخلي او سبا عینن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د یوې کیلو پر ځای سبا دوه کیلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان یوه توله سره یا سپین نن غواړي سبا همدومره بیرته در کوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بیا سود دی او دارنګه دا پاته ټول شیان او بل هر شی هم پر دې قیاس کېدای شي.

یوه ستونزه د همدې روایاتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لګېدل او نه قران یا نورو حدیثونو سره. دویم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا یوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسیئه سود په تعریف کې داخلیږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو یو مهال په بله بڼه را پیدا شي. سود دومره پیچلی کول چې د بیې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق یې له خلګو څخه ورك شي هم خلګ سرګردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبیر نه کېږي.

بله ستونزه د ځینو کارونو په اړه ده چې ایا سود دي که نه؟ مثلن: د یوه کس موټرسایکل دی، که نغدې روپې ور کړل شي دیرش زره افغانۍ غواړي او که د درو میاشتو پور وي، بیا څلویښت زره غواړي. ایا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار یو ډول دی. دلته زیادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته یې دوه قیمته ټاکلي دي او هر څوک چې په خپله خوښه ترې اخلي وړای یې شي. د دې او قرض ترمنځ باید شته توپیر له پامه ونه باسو. دلته د جنس قیمت دی، زیادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې یې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال یې له کاروباره بند کړی دی چې باید عوض یې ور کړي. دا د سودا یو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خدای لپاره قرض ور کړل شي او بیا د پوروړي په خپل وخت کې اداینه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

یو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. یو کس بل ته جنس ور کوي خو قیمت یې لوړ ورته ښیي، بیرته همدا مال ځای پر ځای ځینې اخلي په کښته بیه، ایا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ یو دا چې دا مال خپله د مال مالك بیرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لوړی پر یو کس خرخ کړي خو بیرته یې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانیوی، نو دا سود ته نژدې یو صورت دی؛ ځکه که د مال قیمت پنځه افغانۍ وي نو بیا یې مالك ولې په درې سوه رانیسي او که درې سوه وي نو پر هغه یې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کیږي خبره ټوله د نغدو پیسو ده، کله چې پیسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که یو څوك د یوې میاشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانیولو پیسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قیمت د دې لپاره اخلي چې بیرته یې په ټیټ قیمت د دې لپاره خرخ کړي چې پیسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتیا نه ده بلکې پیسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا یې یو ډول یا یو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچینې:

(۱)(المعجم الوسیط، باب الراء: ۳۲۶/۱)

(۲)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ۳۰۴/۱۴)

(3) (تفسير ابن كثير ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، کتاب البیوع، باب بیع الفضة بالفضة، ح: ۲۱۷۷)

(۵)مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبیع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(۷)مسلم، کتاب المساقات، باب بیع الطعام مثلا بمثل، ح: ۱۵۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کریم کې الهي وینا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(۱)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کریم یو جاري متن دی، د یوه کس تعبیر د خپل محیط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپیر لري، له دې امله له دین او شریعت څخه د انسانانو تعبیرونه هم توپیر لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. یعنې اختلاف یوه طبیعي پدیده ده؛ تر یوه حده ګټې هم لري، اما کله بیا په زیان اوړي. له دین څخه په یوه خاصه جغرافیه کې، د یوه ملت ترمنځ چې زیاتره کسان یې د یوه مسلک پیروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبیرونه په تېره بیا هغه چې ټولنیزې شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسیتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زیان لري.

د یوې زمانې شرایط له بلې سره توپیر لري، حتمي خبره ده چې له دین څخه انساني تعبیر به هم فرق کوي. د یوه چاپیریال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هم ور سره هممهاله بدليږي، د يوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محيط له محدوديت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبير يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کيږي او پسې غوړيږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کيږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپير لري همدومره توپير د فکر، علم، رواني حالت، تحليل و تجزيې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوک انکار ترې ونه کړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پيښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير له بله بېلوي. عيني همدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کيږي او هم شوې ده؛ موږ د دې هر څه شاهدان يو. زموږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د دين او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عيني همدا شيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله په دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکي د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیـواد کې له دین او شریعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبیـر یـو محـوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعـت دی. فقهي قاعـده ده("الحاجـة تنـزل منزلـة الضرـورة، عامـة کانـت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عـام او خـاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جـواز ور کول کېږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یـوه داســې اداره جـوړه شي چــې لــه دینپوهــانو رانیــولې بیــا تــر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونـډ وي او د هـرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه پـه ټـول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي ګټـو، مـلي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنـده ده چـې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهـاوي لـه لارې پـه ارزښت پوه کړل شي او خلګ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې اداري تـه وړاندي کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې اداري لـه لـوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار ګټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايدې ذکر کوم. لکه مخکې مې چې وويل، د يوه ځای شرايط نسبت بل ځای او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيواد کې د شريعت له حساسې او اساسې پديدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسب دی، نو کولای شو چې هيواد ته د را وارديدونکو شرعي تعبيرونو مخه ونيسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيهِ، فلا تصلحُ تعديَةُ ما أَثَّر فيه العُرفُ من الفتاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أثَّر فيها، إنَّما تُعتبرُ خاصَّةً بذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ على ما يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرى فتواوې د هغې زمانې زېږنده دي چې دوی پکې وي او د هغه ښار (حالت په نظر کې نيول) شوی چې دوی پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور (عرف) پکې اغيز کړی وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم ته يوووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعايت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې ديني ارزښتونه خلك د خپل سر په بيه پالي؛ كه موږ خپلو خلگو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپيژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مكان له تقاضاؤ، د كلتور له مسايلو او خلكو لـه محـيط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ايا دا تعبير بـه شريعـت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هيواد په گټه او كـه هغـه تعبيـر چـې نـه زموږ شرايطو ته پكې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلـومې وي، نه زموږ له كلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبيـر غوښـتنه ځنې كړې؟ بلكې هغه تعبير يو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلكې د هغه لومړی هدف، بل هيواد، بل ملت، د بل گټـې، د بل كلتور او د بل ملت شرايط وو؛ نو بناء زموږ هيڅ په پام كې هلته نه دې نيول شوي، له دې امله دلته په راواردولو يـې زمـوږ ملـت او هيـواد يوازې زيان ويني.

په واردېدونكي تعبير كې يو ټكی دا هم دی چـې زمـوږ لـه هيـواده د زدكړو لپاره كسان يوه هيواد ته نه ځي چې ټول زدكـونكي پـه يـو رنگـه شرايطو، محيط، مكان، غوښتنو او د يوه مذهب له تگـلارې سره سـمه زدكړه وكړي، بلكې د تحصيل په موخه زموږ هيوادوال بېلابېلو هيوادونو ته ځي چې د هر هيواد ديني تگلاره جلا ده، سياسي غوښتنې بېل دي، كلتوري، محيطي او معاشرتي مسايل توپير كوي، ان نن ځينې مسـلمان هيوادونه يو د بل په مقابل كې ولاړ دي او دې شخړو د دين او شريعت پر تعبير هم ژور اغېز كړی. زمـوږ زده كـونكي چـې كلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز ورباندې وي او دلته په ټولنه كـې كوښـښ كـوي چـې هغه څه خلكو ته ور زدكړي او تر يوه حده يې عملي كړي چې د خپلو تحصيلاتو په دوره كې يې په بل هيـواد كـې زده كـړي وي، نتيجـه يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ په ټولنه کې انتشار، يو د بل تکفير، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاريخي اشارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسايل په لخته وهل، د خپل هيواد او ملت شرايط په پام کې نه نيول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هيواد او پوهانو د بل هيواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبير نتيجه ده چې موږ يې نن شاهدان يو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به يوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسيت او ارزښت به په نظر کې نيول شوی وي او يوازې د يوه عالم فتوا به نه وي، د هيواد په کچه به جيد علماء را ټول وي، په شرايطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصين هم ناست وي چې د مسلې او يوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رايو يا اکثريت رايو وروسته له باوري دلايلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولي دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته يوه معتبره ديني مرجع په لاس ور شي، خلګ به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نيکۍ او بدۍ بريدونه به د ټولو لپاره يو ډول وټاکل شي.

د هيوادوالو د مالي زيان مخنيوی به وشي؛ ځکه اوس زمونږ ملت په يوه وخت کې د ګڼو هيوادونو تر اغيز لاندې دی او د يوه شرعي تعبير

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر څوک چې د کـوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوک چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو تـه لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانگه وزي او د نورو پـه هیوادونـو کـې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو تـه یـې دقیـق حساب وشي، نو زما په اند میلیونونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نـه جبرانېـدونکې ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توگه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلـو علـماؤ باور زیاتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفیتونو پـر لوړولـو فکـر وکـړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زمـوږ د ولـس دینـي ایـډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال بـه د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علـماؤ تـه بـه یـې ځـواب ور کولـو کـې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخـه لـه هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته بـه یـې د محیطـي شرایطو تشریح، د زمـان و مکـان محـدودیتونو بیـان، د کلتـوري مسـلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هـم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توگه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولـس پوهـاوي کـې د پـام وړ اسـاني رامنځته کېږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هیواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتیا نه لرو په هیواد کې دننه به خپل تعبیر د خپلو ظرفیتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانیږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو ځان هیواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د یوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذیت سبب کیږي، کله یو ملا ورته وایي، دا حرام دي، بل بیا ورته وایي، نه روا دي. عوام د دین په اړه شکمن شي، ذهنن زوریږي او له ملایانو په خپلو منځو کې شکایتونه لري. که په هیواد کې د فتوا او دیني تعبیر لپاره یو محور جوړ شي او هر څه له دې یوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حیثیت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ که په هیواد کې دا کار یوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حیثیت به ور سره وساتل شي او په ټولنه کې به د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نویو ظرفیتونو د تولید یوه ښه ذریعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه کې مالوم شوي وړ کسان ټولنې او دولت ته وړاندې کیږي. د امامت لپاره به له دې ځایه په شرایطو پوره کسان ټاکل کیږي. د خطابت او ویناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کیږي او د شرایطو له پوره کېدا سره به د هغوی ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به یې څوک اندیښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېز کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلګو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ورکړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامۍ وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جګړې رامنځته کېږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وګړي د یوه بل په وړاندې د جنګ میدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بریده د شخړو مخه نیول کېږي او دا نیوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ ګراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دینه د انکار ګراف هم ور سره لوړېږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبیر او فتوا له یوه محوره شي، نو داګراف به په لنډ وخت کې ور سره راکم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کونکو دلایلو ور کول کېږي؛ د معقولیت و منطقیت معیار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د یوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقیقت پله درنه وي او ځمکني حقایق به په پام کې نیول کېږي، د یوه فردي تمایل پر ځای به د یوه جمعي شعور نمایندګي کوي. د یوه فرد په توګه به یې له نتایجو او حساسیتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پیله به د فتوا حساسیت او پایلې په پام کې نیول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبیر یوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به یې دولت د کنټرول، مدیریت کولو او په شرعي برخې کې ور څخه د خدمت اخیستلو زمینه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهیه وتطبیقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحیلي لیکنه)

(۳)(الفتح القدیر، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تالیف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تیسر علم اصول الفقه، الدلیل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن یوسف الجدیع لیکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوړدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کېږي. یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص خلك هدیرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته یې بیا اجازه ورکړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زیارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه. لامل یې د مکیانو نوي مسلمانېدل بلل چې هسې نه پر خلکو یې ورانی او بیا نوی تعمیر منفي اغیز وکړي. (صحیح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په رواياتو کې

د عاشورا روژې، فضایل، وختونه او شمېر يې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شیعه ډلې ترمنځ پکې زښت زيات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او ديني فکري مکتبونه سره په يوه خوله نه دي. څوك يوه د لسم روژه نيسي-، څوك نهم او لسم دواړې، يو شمېر يې لسم او يولسم نيسي، البته داسې څوك لا هم شته چې يوه مخکې او يوه وروسته ترې نيسي.

په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لورى غوره کړم او د کومو دلايلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحيح الاسناده روايات راړوم، يو د بل تر څنګ يې کښېږدم، د درايت او روايت په اصولو يې وتلم.

د رواياتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نيوله او د کعبې غلاف يې هم بدلاوه.

خو بل لور ته وايي چې رسول الله ص مدينې ته راغى نو يهودو روژه نيوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسى ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نيسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته يې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روايت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(١)

ژباړه: قريشو په جاهليت کې د عاشورا روژه نيوله بيا يې رسول الله ص هم د نيولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله او هم يې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بيا وايي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(٢)

ژباړه: ابن عباس رض وايي رسول الله ص چې مدينې ته راغی يهود يې وليدل د عاشورا د ورځې روژه نيسي.، وې ويل: په دې ورځ روژه ولې نيسئ؟ دوی ويل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرايلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم يې غرق کړو. نو موسی عليه السلام د منني په پار روژه ونيوله، موږ هم روژه نيسو؛ رسول الله ص وويل: زه تر تاسو موسی ع ته نژدې يم، دی وايي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر يې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدینه کې د دې روژې امر کړی دی او هم یې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بیا داسې روایت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونیوله او امر یې هم په وکړ، اصحابو وویل: داالله رسوله! یهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وویل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نیسو. راوی وایي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته یې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې یهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې یې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وویل شول، رسول الله ص له یهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. یعنې د روژې سبب له موسی علیه السلام سره موافقت و، څکه هغه په دې ورځ روژه نیوله، دا یې د الله شکر ادا کاوه، یهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ یو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د یو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولې روژه نیوله؟ او همدارنګه مشرکانو ولې نیوله؟ رسول الله ص په مکه کې روژه کړه او که په مدینه کې؟ لاندې روایت بیا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسی ویل: د خیبر خلکو (یهودو) د عاشورا روژه نیوله، دا ورځ یې اختر کوله خپلو ښځو ته یې ګېڼې ور کولې او ښې جامې یې په اغوستلې، نو رسول الله ص وویل: تاسو یې هم روژه کړئ.

ښه! د یوې موضوع اړوند دا روایات څنګه سره تطبیق کړو؟ په مکه کې یې د روژې پیل وکړ، که مدینې ته چې راغی؟ د خیبر تر پېښې وروسته او که مخکې یې روژه نیوله؟ خو د یهودو په دې کار بیخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته یې د مخالفت امر وکړ؟ دا څنګه ممکنه ده چې رسول الله ص دې اته کاله په مدینه کې وي، خیبر یې هم فتحه کړ، په مدینه کې یې هم درې ځلې له یهودو سره سترې جګړې وکړې، بندیان یې هم ترې ونیول، البته په دې پېښه چې یهود د عاشورا روژه نیسي او د دې روځې درناوی کوي، په نهم کال خبر شو او راتلونکی کال په عمل کې د هغوی تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومره یوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حیرانېږي، که یې هره یوه ومنو، نو نور روایات مو رد کړل. د نصارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوی د هرې ډلې نبي بېل و، مشرکانو د ابراهیمي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عیسوي، نو دا ورځ او روژه یې د څه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نیولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پیله یې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبیع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلی الله علیه وسلم غداة عاشوراء إلی قری الأنصار التي حول المدینة: من کان أصبح صائماً فلیتم صومه، ومن کان مفطراً فلیتم بقیة یومه، فکنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبیاننا الصغار، ونذهب إلی المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بکی أحدهم أعطیناها إیاه، حتی یکون الإفطار".

وفي روایة: " فإذا سألونا الطعام أعطیناهم اللعبة تلهیهم، حتی یتموا صومهم". (۵)

ژباړه: ربیع رض وایي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدینې شاوخوا د انصارو کلیو ته استازی ولېږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نیولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نیولې، جومات ته به تلو له وړۍ به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به یې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روایت کې دي چې کله به یې خوراك طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به یې کړل، ځو به یې روژه بشپړه کړه.

په دې روایت کې یوه بله خبره هم د حیرانتیا وړ ده، د عاشورا په ورځ یې دا کار ولې وکړ، ولې یې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه یې ګڼلې چې ماشومانو نیولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه گټه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې گټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات موند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي- کلونه توپیر سره لري.

هرات- افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)
(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)
(۳)(تېره حواله)
(۴)(تېره حواله)
(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرېيتوب او اسارت قانون

لیکوال: عبد الغفور پېروز او زبیر افغان

په بشري تاریخ کې دین د یوې ټولنېزې پدېدې په توګه ژور ځواك درلودلی او احکام یې د تقدس له امله زیاترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دین د خپلو شخصي- ټولنیزو، سیاسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچینه قران دی، له دې پرته احادیث، تاریخي روایات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسیر، د سترو مسلمانانو ژوند لیکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سیاسي، علمي، نظامي، ټولنیز، اقتصادي او... تاریخ هغه سرچینې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهیمي ملت دوام بیا یوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې دیني احکام چې ترمیم ته یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلي شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اړودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرېیانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرېیان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډوډۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانيت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ايستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرييان یا مینځې نیول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ یې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسیران ونیول، نو دلته د جنګي بندیانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کیږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بیا ټینګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته یا احسان پرې وکړئ او یا ترې فدیه واخلئ څو چې جنګي وضعیت ختمیږي.

په جګړه کې نیول شوي خلک جنګي اسیران دي چې په اړه یې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هیڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بندیانو په اړه به د قران همدا حکم مني، هغه هم خپله دا کار څو ځایه وکړ او هم یې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بندیانو فدیه واخیستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بندیان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنیفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قید پرته ایله کړل شو، د حنین په جنګ کې نیول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه یې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ایت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام یا مینځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که یو څوک د دین پر سر نور نه زورووي، نو د خپلې عقیدې او دین پالنې په برخه کې هر دین پال ازاد او هیڅوک یې د مخ نیوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارینه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بندیزونه یې لرې کړل، د مذهب په نوم یې د هر چا پر زورونه بندیز ولګاوه. قران خلک د الله بندګان وبلل ان رسول یې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره باید ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو تولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومک ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ایت د مریيتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پیله د مریي نیولو تعلیم نه دی ور کړی؛ بلکې د مریي یادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس یې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مينځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړيکې نيولای شوای او مينځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا يو داسې رواج او ديني چاره جوړه شوې وه چې هيچا يې پر خلاف اقدام نه شوای کولای. البته قران د ښځو، غلامانو او مينځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارينه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنګه مو نيکو غلامانو او مينځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوک جماع نه شي کولای او که يې وکړي نو ګنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړی دی، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روايښت نه لري عيني همدغه امر الله د غلامانو او مينځو په اړه هم کړی دی، بايد له مينځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که يې څوک وکړي هغه ډول ګنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

يو مهم اړخ دلته دا هم دی چې که له مينځې سره د مينځيتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عيني همدا معامله بايد د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوی ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه بايد له نکاح پرته له خپل مرييي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوک دې حکم ته په دې ډول نه دي تيار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کېږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه ځنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمېر غلامان او مرییان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مرییانو او مینځو لپاره وو نه دا چې ایینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندي کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کېږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمېر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمېر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ٥، ٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه یې مالکان دي بې شکه دوی(په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فكر كوي چې له ښځو سره د مینځو یوځای یادول دا ثابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي ځکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کیږي او مینځه خو داسې نه ده، بلکې په جگړه کې تر نیولو وروسته هغه مینځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فکر ناسم دی، د قران یو شمیر مجمل ایاتونه خپله قران تشریح کوي، قران بل ځای وایي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې ویریدئ چې د یتیمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (یتیمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح یې کړئ، دوې، درې او څلور، بیا که ډاریدئ چې عدل به ونه کړئ نو یوه ده او یا ستاسو وینځه دا نژدې ده چې تاسو به تیری نه کوئ.

که دې ایت ته ځیر شو نو ښکاره امر یې کړی چې د یتیمانو په اړه باید احتیاط وکړو، که د بې انصافۍ ویره وي، دوې، یا درې او یا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې ویره وه چې عدل به نه شئ کولای نو بیا یوه ځني وکړئ او یا له مینځې سره نکاح وکړئ. تر مینځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلی چې یوه ښځه تري هدف ده او بیا(ماملکت ایمانکم) راغلی چې مینځه ښيي، نو که د مینځې جماع بې نکاح روا وي بیا خو د یوې یتیمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه ځکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امر ته ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکو له دې څخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هر وخت، له هر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هم دی چې که د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بله ښځه ورته حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې(درباندې حرامې دي) مگر ستاسو مینځې پر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې گواکې مېړه لرونکې ښځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځه که مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصادم دی، قران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکې هم جماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په گوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې ګوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایت څخه همدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلو سره نکاح روا کړه، نه تر نکاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کړی دا روایات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کې دي، قران کې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریګر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جګړه کیږي، نیول کیږي به او ان وژل کیږي به چې له مسلمانانو سره جنګ کوي، ښځه، ماشوم، بوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حق نه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یا یې بندي کړي او یا یې هم ووژني. د قران یو بل عام قانون دا هم دی: وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک ګنا وکړي هغه ته به یې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جګړه کې ګډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وایي: په یوه غزا کې کومه مړه ښځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لګوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وایي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ یې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي- او د ګاونډي ملکونو سیمې یې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱٦

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، کتاب الجهاد والسير، باب تحريم قتل النساء والصبيان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکينو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که يې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ور کول د الله له لوري په انساني اعمالو پورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ور کوي او که ښه اعمال وکړي نو الله يې په بدل کې جنت ور کوي.

همدې اصولو ته قران کريم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځيني مخونه سپين او ځيني مخونـه تـور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وويل شي) ايا تر ايمان وروسته مو كفر كړى؟ نو د خپل كفر له امله عذاب وڅكئ.

يو بل ځاى وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپين وي، نو دوى به په تل پاتې الهي رحمت كې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ايـت كې بيا هم اشاره كړې، د همدې سورې په (۹۳) ايت كې بيا هـم همـدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) كې هـم، بلكـې كـه د قـران كـريم دا ډول اياتونه وشمېرو نو گڼ ځايونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعـراف پـه (۴۳) ايت كې يې جنت د انساني اعمالو پايله بللې، په النحل (۳۲) كې بيا هم داسې په گوته كوي، د السجدې په (۱۹) ايت كې يې بيـا هـم جنـت د اعمالو نتېجه گڼلې.

نو دې عمومي اصولو ته په كتلو ويلاى شو چې د مشركانو او كـافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځكه هغوئ هغه اعمال نـه دي كـړي چـې الله يې د هغو د سزا په توگه جهنم ور كړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً(الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور كوونكي نه يو څو يو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر دلته پوښتنه پيدا کېږي چې کـه دوی د دوزخيـانو اعـمال نـه دي کړي، نو د جنتيانو اعمل خو يې هم نه دي کړي، بيا يې ولې جنت تـه داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې بايد ووايو چې د الله رحمت پـر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَـالَ: قَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِـهِ فَهُـوَ عِنْـدَهُ فَـوْقَ العَـرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(١)

ژباړه: له ابو هريرة رضی الله عنـه څخـه روايـت دئ چـې رسـول اللـه صلی الله عليه وسلم ووېل: کله چې الله د مخلوق پرېکـړه وکـړه لـه ده سره پر عرش لوړ کتاب کې يې وليکل: بې شکه رحمت مي پر غضـب غالب دی.

د بخاری په يوبل روايت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړانـدي دی. دې احاديثو او د قرآن کريم هغو آيتونو ته چې هر ځای يې د الله د رحـيم، رحمـن، روف، غفـار او عمـومي فضـل، احسـان، نعمـت او پېروزينې صفات ذکر کړي، په پام ويلای شو چې الله خپلو بندگانو تـه د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شريعت خلاف کړنې يې د عمل پـه ډگـر کـې تـر سره کړې نه وي.

په يو بل حديث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْـزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُـزْءِ يَـتَرَاحَمُ الخَلْـقُ، حَتَّـى تَرْفَـعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مګر د کفارو د ماشومانو په اړه څو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوك رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه څه ښه پوهېږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وايي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وايي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال له رسول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ ". قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(٥)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حدیث بیان کړ چې له رسول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکیني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه يو بل روايت له خديجې رضی الله عنها څخه هم نقل دی چې د اسلام له عمومي قوانينو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خديجې) وويل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چيرې وي؟ رسول الله ص وويل: په اور کې.

لکن دا روايت صحيح نه دی، له خديجې رضی الله عنها څخه چې څوك نقل کوي هغه عبد الله بن الحارث نومی راوي دی چې له خديجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روايت مرسل بللی، او الباني ورته منقطع ويلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ فِي الْبَيَاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وايي ما وويل: اې د الله رسوله! زموږ څخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کيږي؟ ده وويل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روايت يو شمېر کسان له عمومي ضوابطو، قراني اياتونو او حديثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روايت ټولي طريقې وګورو نو هيڅ تضاد نه شته، د دې روايت نور متنونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَيْلًا أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وويل شول: که سپاره په شپه کې بريد وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زيان رسوي؟ ده وويل: دوی له هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زيان رسوي.

له دې ټولو رواياتو او طريقو څخه يې جوتيږي چې دا پوښتنه يې تر قيامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدينو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې يو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته يې موږ په شپه کې توپير نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګيالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال يې حکم يو دی، که ووژل شي نو مجاهدين نه پرې نيول کيږي او نه هم تر نيوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ييز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو يې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وايي: رسول الله ص د انصارو د يوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وويل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغيو يوه مرغۍ ده، نه يې بدي کړې او نه يې بيخي موندلې. ده وويل: او يا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته يې اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روايت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، يو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره رواياتو نيوکه کوي، ځينې يې بيا له هغو کره رواياتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روايت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعريف کې بيخې داخلېدای نه شي.

د دې روايت په سند کې دوه روايان دي چې يو شمېر محدثينو کمزوري ګڼلي، يو يې طلحه بن يحيى او بل يې علاء بن المسيب دي، د لومړي په اړه پوهان وايي:

قال على ابن المدينى ، عن يحيى بن سعيد القطان : لم يكن بالقوى ، و عمرو بن عثمان أحب إلى منه .و قال البخارى : منكر الحديث . و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : كان يخطىء .

ژباړه: علي بن المديني د يحيى په حواله ويل: پياوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاري ويل: منكر الحديث دئ. ابن حبان په كتاب الثقات كې راوړی او ويلې چې خطا كېدی.

حافظ د تهذيب التهذيب په 5 / 28 کې ويلي:

بقية كلام أحمد : بريد له أحاديث مناكير ، و طلحة إنما أنكر عليه حديث عصفور من عصافير الجنة .

و قال يعقوب بن شيبة أيضا : لا بأس به ، فى حديثه لين .

و قال الساجى : صدوق ، لم يكن بالقوى .

ژباړه: حافظ په تهذيب کې ويلي:(امام احمد يو ځای تاييد کړی او دلته يې پاتې خبرې نقل شوې) بريده(چي بل راوي دئ) مناکير

(c) ketabton.com: The Digital Library

احاديث لري او د طلحه د عصفور من عصافير الجنه روايت منكر بلل شوی.

يعقوب بن شيبه ويلي: باك پرې نه شته خو په حديثو كې يې ضعف شته، ساجي ويلي: رښتنی دئ، خو پياوړی نه و.

د دويم راوي په اړه هم دې ته ورته نيوكې شوې، ازدي وايي په ځينو رواياتو كې تېروتنی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم يې متن منكر وي، له قران او حديثو سره اړخ نه لگوي او هم يې په سند كې كمزوري راويان وي، په داسې حال كې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران كې دلايل لرو او هم يې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع كره احاديث راغلي چې دا مسله يې له كوم مشكل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل كړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال كې هم امام احمد دا روايت منكر بللی.(۱۲)

په ترمذي او مسند احمد كې هم له ابو سعيد خدري څخه مرفوع روايت نقل شوی چې وايي رسول الله ص وويل:

أَلاَ إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شكه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پيدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وايي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځيني كافر زيږي، كافر ژوند كوي او پر كفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ مُؤْمِنًا.(۱۳)

ژباړه: او ځينې يې كافر زيږي، په كفر كې ژوند كوي او مومن مري.

خو دا روايت سخت ضعيف دی، په مسند كې محقق او څېړندوی شعيب الارنووط پرې داسې كاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمٌّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل لـه منځـه تللـی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغـه زمانـه ده چـې ور پسـې نبـي لا نـه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوې ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او پـه عـن يې نقل کړی، همدارنگـه يـې لـه خپـل اسـتاد احنـف بـن قـيس څخـه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه پـه نـوم راوي ضـعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السـدوسي مـدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بـن قـيس مسـتبعد، لأنـه ولـد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعیف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روایت یې په (عن) کړی، له احنفه یې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له یو قول سره سم په بصره کې د (٦٠ هـ) پر مهال زیږېدلی او له کره روایت سره سم احنف په (٦٧هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پیدا شویو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني یاد شوي روایات یا ضعیف او کمزوري دي او یا یې مطلب داسې بیان شوی چې د حدیث له اصلي محتوا سره اړخ نه لګوي.

لاندې به هغه احادیث راوړو چې ښیي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(١٥)

ژباړه: له ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې ویل یې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي، نو مور وپلار یې یا یهودي، یا نصراني او یا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبیر الرؤیا بعد الصبح کې یو بل رویت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د یوه اوږده خوب یادونه وکړه د دې په ترڅ کې یې وویل چې ما یو شیخ ولید چې شا و خوا یې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وویل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ.(١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قرآن کریم د عمومي اصولو او څرګندو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه الله پر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلو سننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخي کېدو په اړه راغلي روایات نو ټول یې مجروح، کُوته او د حدیثي اصولو خلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(۶)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، کتاب القدر، باب معنی کل مولود یولد علی الفطرة...ح: ۲٦٦۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابی سعید الخدری ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حدیث الاسود بن سریح، ح: ۱٦۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنی کل مولود یولد علی الفطره... ح: ۲٦۵۸)

(۱٦)بخاري، کتاب التعبیر، باب تعبیر الرؤیا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادې جوړ دی، په لغوي اعتبار یې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نیزه یا غشي په سموي. د لسان العرب لیکوال وایي:
الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپینزه اله ده چې له لینده یا نېزه جوړونکي سره وي او د یوه شي کوږوالی په سموي.

د یادولو، زدکولو، بریا او مخامختیا په مانا هم کارېږي. د لسان العرب لیکوال بیا هم لیکلي:

يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّم. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذَا ظَفِرْتَ بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې بريالی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(۱)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(۲)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسېږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الکريم والسنة النبوي، التي يکتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفکيره و منهج سلوکه في الحياة.(۳)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت لـه خپـل لـوی مفهـوم څخـه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، پـه اسـلامي ثقافـت کـې د مسـلمانانو کلتور، فنون، علوم که دینـي وي یـا پـه نـورو برخـو کـې، تـاریخ یـې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکـي د اسـلامي ثقافـت پـه اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یـې ذکـر اړین دی:

۱/ د ثقافـت عمـومي تعریـف او پـه خـاص ډول د اسـلامي ثقافـت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخـه کـې دې یـوازې پـر نقـل اکتفا نه کېـږي، بلکـې د خپلـې ټـولنې شرایطـو تـه پـه کتـو دې ځینـې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصـه پرېـږدي چې راتلونکی وخت نور کسان هم ګامونه پر واخلي. د دې تـر څنـګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څـه ده او ګټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنـه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولـو لـومړی ټکـی دی چـې بایـد توجو ورته وشي. شاګرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچینو په اړه باید بحث هر اړخیز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشریح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتیب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشریح شي چې د هرې یوې په بحث کې یې مقام، اړتیا او له دې څخه د مسایلو په حل کې چې څنگه گټه اخیستل کېږي؛ هغه هم باید توضیح شي.

۳/ درېیم بحث زما په اند دا اړین دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شیانو بحث کېږي؟ یوازې عقیده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقیات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدریس مهال ورته پام وشي؟ که بحث یوازې په لومړۍ یا دویمه یا ورسره درېیمه کټگورۍ کې را خاص شي نو بیا د اسلامي شریعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لگېږي؛ ولې بیا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه څنگه تعبیر هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، څنگه نتیجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نیولو سره یې کړی دی، د اسلامي شریعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وایي؟ همداسې هغه مواضع باید په گوته شي چې د اسلامي شریعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همداراز باید خلك افراطیت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدریس شي هغه یې د لا روښانتیا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عیار شوی او څوک چې یې تدریسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پایلې پر ځای منفي نتیجه ور کوي.

په ډېر افسوس باید په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زیات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شریعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا یې نورو پیچلی کړي چې محصلین یې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. یو بل مشکل د عیني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پیدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاګردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عیني شرایطو او هغه تصور چې له شاګرد سره پیدا کېږي یو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقیقت هغوی ته تریخ کړي.

۵/ د دې مضمون یوه بله نیمګړتیا داده چې په محصلینو کې د فکر وړتیا نه زیاتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاریخ، نه د اوسنیو ستونزو د حل، نه له تاریخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبیر او سرچینو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د یوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شریعت پېژندنه وي، د هغه پر تاریخي سیر باندې ربړا اچول وي، د تعبیرونو او سرچینو په اړه یې بحث وي، اما بیا هم یو محصل تر لوست وروسته په دې یوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت که په لنډ ډول تعریف کړو نو د اوسني امت یو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بېلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسېدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا ټکی اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بيا برياله ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو وېشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچينو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچينې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کېږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پيل کړي چې هلته يوازې يوه مرجعه وه او هغې تفسير وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتيا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاگانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معيارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعريف او مجتهدينو په پېژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبير اختلافات وو؛ له دې امله بايد ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معيارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځينو ته پر نورو ترجيح ورکول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لگولای شو چې دوی کوم معيارونه په نظر کې نيولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پيدا شوي خو د هغوی اجتهادي تگلارو بيا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په يو نه يو ډول را پيدا شوي دي چې فقهي تگلارې يې سره بېلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتیا لري چې د اسلامي زده کړو محصلین د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طریقو او معیارونو باید وپوهیږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم باید بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلین یې په اړه یا معلومات نه لري یا که څوک پوهیږي؛ نو بیخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که یې د ځینو مشهورو څیرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې باید پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې یادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه یوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زیان به یې دا وي چې محصلین او لوستونکي په تیاره کې ساتي. هغوی ته د یادو شیانو په اړه سم لیدلوری نه ور کوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غیږه کې خورا زیات شیان را نغاړي چې په یوه چپټر یې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلینو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون باید په مشخصو پوهنځیو کې ولوستل شي چې هغوی په یو نه یو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب یا ساینس په پوهنځیو کې شاملول یې هم محصلین په تکلیف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدریسیږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د یوه تخصصي مضمون په توګه یوازې هغو کسانو ته تدریس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتیا لري. د نورو پوهنځیو محصلین د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بیا تخصصي زده کړو ته اړتیا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بیا هم اړتیا وي، نو ځینې داسې کتابو دې په اړه ولیکل شي چې عمومي وي او یوازې د پوهنتون کسان گټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد یې هم له مطالعې یو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه یو عمومي پوهاوی ور کړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل- افغانستان

سرچینې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: 19/9، د دار صادر- بیروت دریم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربیة المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامیة: ۱۸، د اثراء د نشر و توزیع ادارې لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د انسان لپاره دى كه انسان د دين؟

يا هم انسان وسيله دى كه هدف؟

اوس ډېر كسان دا پوښتنه كوي چې دين د انساني ګټو لپاره دى او كه انسان د دين لپاره پيدا شوى دى چې بايد په خپلو غوښو او وينو د ديني ارزښتونو ساتنه وكړي؟

دا په دې برخه كې خورا اهميت لرونكې پوښتنه ده چې بايد ډېره پخوا په معقول او منطقي توګه حل شوې واى؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

كه د دې پوښتنې په اړه ځينو ټكو ته پام شوى واى، نو معقول او منطقي حل يې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مكان سره يې تطبيق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب كېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره يې ځوك جدي او پرېكنده اقدام ونه كړي.

د ديني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرګنده معلومېږي چې د انسان او دين ترمنځ په پرتله كې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، ديني متن په ګڼو ځايونو كې دې موضوع ته پام كړى دى او د مقدسو لارښوونو په بهير كې د شرايعو تغيير او تبديل د همدې محور پر اساسيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دين او شريعت د انساني ګټو د تامين وسيلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زيان رسولو معامله د دين پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دين څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزيکي وجود ته زيان ورسېږي.(النحل: ۱۰۶)
دا سمه ده چې د دين او شريعت په متن کې خورا ډېر دلايل د دې لپاره موجود دي چې دين د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمين وسيله يې وګڼي، اما په دينپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دين لپاره دی او بايد د ديني ارزښتنو په خونديتابه کې له ځانه بيا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟
څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځينې يې د ديني کتابونو د متن له ناسم تعبير سره اړه لري او نور يې بيا له ټولنيز ژوند سره تړاو لري. د قران کريم له يوه ايت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبير کېږي چې د ايت اصل متن په دې توګه دی:
{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]
ترجمه: او ما پيرى و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پيدا کړي دي.
د دغه ايت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ايجابوي چې په عمومي توګه ځنې کېږي او نه زموږ د سترګو ليدلې مشاهده ورسره سر خوري.
که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځنې کېږي، نو بيا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخليق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ يوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بيخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د يو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کريم په دې ايت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانينو ته د هغوی تسليمي ده چې د کائيناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پيدا کړي او له دې قوانينو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کريم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په يو څه توپير داسې بيان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاينې سره يوځای تسبيح وايي؛ خو تاسو د هغوی په تسبيح نه پوهېږئ، يقينن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم يې زيات دی. په دې ايت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبيح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبيح په ووايي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبيح دي، قران کريم وويل چې تاسو يې تسبيح نه شئ فهمولای، يقينن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبيح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانينو ته د ټولو مخلوقاتو تسليمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هيڅوک يې له پيروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانين دي چې د قران کريم له مخې خدای خپله هم د دې قوانينو پابند دی او مخالفت يې نه کوي، نو مخلوق به يې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک معاف کړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په کائیناتو کې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

که د قران کریم د تفسیر لپاره زموږ مفسرینو اول د قران کریم مفاهیم خپله په قران کې کتلي وای، زما په اند د قران کریم خپل تفسیر او تعبیر به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګانې به نه پیدا کېدلای چې اوس یې موږ شاهدان یو، زموږ مفسرینو له بده مرغه چې د قراني ایاتونو په تفسیر کې نه ځمکني شرایط او د عینیت فلسفه په نظر کې نیولې ده او نه یې خپله د یوه ایت تفسیر د بل په څنګ کې ایښی دی چې څومره یو د بل له تفسیر او تشریح سره تطابق لري؟ د تفسیر په کتابونو کې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا یې هم د ډکولو لپاره یوې داسې ادارې کار نه دی پیل کړی چې په ټوله معنا د دې کار اهلیت او وړتیا ولري.

دین ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ باید پر دې نکته هم ډېر فکر کړی وای، که هدف د انسان له تخلیق څخه یوازې د الله هغه عبادت وای چې موږ یې په عمومي ژوند کې کوو، نو بیا انسان سرغړونې معنا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د دیني متن تغییر او تبدیل معنا نه ور کوله او په ټوله کې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغییر او تبدیل په حال کې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوی په اند هیڅ وخت تغییر او تبدیل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځکه که هدف دغه عبادت شي چې موږ یې په ورځني ژوند کې کوو، نو یو لور ته خو ټول انسانان دا کار نه کوي، بل خوا د دې عبادت نوعیت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل یې دغه متن په ایجادولو او د هدف په تر لاسه کولو کې چنداني موثر هم نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سيستم يوه نه جلا کېدونکې برخه ګرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنګ يې ډېرې نورې ښېګڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه يې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبيرونو، تفسيرونو، ګڼو مفاهيمو ور کولو او نورو ګڼو پديدو تحمل لري، دا هر څه په ګوته کوي چې تر دين انسان مهم دی، دين به د انسان ګټې ساتي، لکه عملن چې موږ ليدلي هم دي، دين هغه وخت نازل شوی دی چې يوه ټولنه د تاريکۍ په تور ګرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په ديني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دين منلو او نه منلو اختيار، يوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانګړې قضيه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دين تصريح کوي، د خدای دين د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ايډيالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دين که انسان ته د دين منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټيټ شوی دی، د ايډيالوژيو په ګړبړ کې د انسان مقام ته زيان رسېږي، هره ايډيالوژي که له پيله د انسان په ګټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوځې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د ګټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونديتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتياوې، د طبيعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د يوې داسې عمومي ايډيالوژۍ را پيدا کول چې د ټول بشر په خير دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزيکي وجود چې له يوه بل سره توپير لري، دغه ډول يې نور ډېر شيان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، يو شی که زه د ځان په ګټه بولم او بل ته يې هم ګټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه يې د ځان په تاوان وګڼي او مخ ځنې وګرځوي، يوه ايډيالوژي په يوه بڼه چې په هيڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبيق و اجراء ډول دې توپير نه سره کوي، يوه اساسي تېروتنه ده چې له له ديني ايډيالوژيو رانيولې بيا تر غير ديني پورې د هرې يوې پيروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پايله کې يې انسانيت ته په زيان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظريات تراشل کيږي، که زما د هيواد لپاره يوه ديني نظريه نن کار ور کوي، عيني په همدې وخت کې يې د امريکا دټولنې لپاره نه ور کوي، بايد د هغه ځای له شرايطو سره عياره کړل شي، له دې ثابتيږي چې انسان مهم دی، ديني تعبيرونه، تفسيرونه او ايډيالوژي ګانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني ګټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پيروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ايډيالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ايجادولو کې وخت ضايع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانيت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نويو عصري وسايلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهميت نه يوازې کم شوی نه دی بلکې زيات شوی دی.
د کتاب اهميت ته په کتو د عالميانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبيانو سره کتابونه او صحيفې د انسانانو د هدايت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهميت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهميت مني اما ممکن په ځينو ټولنو کې يې اغېز زيات وي او په ځينو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفيت پورې تړلي دي چې د يوې ټولنې ظرفيت څومره لوړ وي، هغومره د کتاب اهميت هم هلته زيات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کريم کې هم ذکر شوی دی، قران کريم په مجموع کې څلور ستر کتابونه ياد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کريم په اړه د قران کريم ځينې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کريم ذکر کړي دي څو د کتاب اهميت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو وربانديې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې یو له بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کریم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې یو د بل تایید کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضایاوې بیا-بیا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کریم پر حقانیت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او یقینن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدایت لپاره) هر ډول مثال بیان کړی چې ښایي دوی پند واخلي. داسې قران چې په عربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی ګوندي دوی ځان ساتنه اختیار کړي.

دا خو په قران کریم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې یو حدیث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بیشکه الله په دې کتاب ځینې خلک اوچتوي او نور بیا کښته کوي.

له دې حدیث څخه د قران کریم فضیلت معلومېږي چې د کتاب اهمیت په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحیفې او حدیثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله څینو نبیانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښوونې پکې وي. قران کریم د څینو انبیاؤ په اړه د صحائفو یادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصیحت او د هر شي په اړه تفصیل لیکلی وو؛ نو دا الواح ټینګ ونیسه او قوم دې امر کړ چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه یو بل ځای وایي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح یې واخیستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدایت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدایت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامینو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهیم په صحیفو کې وو چې په خپلو خبرو یې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی علیه السلام تر څنګ د خورا زیاتو نبیانو جد او مقتدا ابراهیم علیه الصلاة و السلام ته هم صحیفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځینې احکام وو چې دلته د یوه سرکښ په اړه وایـي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابـراهیم علـیهما السلام پـه صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هـاخوا بیـا یـوه بلـه کټگـوري کتابونـه د انبیـاؤ هغـه خـبرې، ویناوې، فیصلې او عملي و تقریري اعمال دي چې د همدې کتـابونو د احکامو او لارښونو د تعمیل پر مهال یې ترسره کوي او د نـورو انسـانانو په لاس لیکل کېږي. که څه هم دا کتابونه مستقیم انبیاء نه لیکـي، امـا د تقدس درجه یې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبیانو عمل یا قول دی او د دین و شریعت په تشریح کې یې ویلی یا کړی دی. لـه دې امله نو دا د شرعي احکامو دویمه سرچینه بلل کېږي چې خورا لویه برخه شرعي احکام ور پـوري تـړلي دي. قـران کـریم د الهـي کتـاب د تشریح په اړه رسول الله ص ته وایي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بیان کـړې چـې ورته نازل شوي او ښایي دوی فکر وکړي.

په دې ایت کې الله تعالی رسول الله ص ته امـر وکـړ چـې خلکـو تـه د ذکر بیان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بیان کـړي، پـه قـول یې هر شی بیان کړی یا هم تقریر، دا ټول هغه څه دي چې رسـول اللـه ص ته د تبین امر شوی دی، یعنې دا بیـان دی، د قـراني احکـامو بیـان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول یې ورته بیان کړی او په تقریر یې هم.

له دې املـه چـې قـولي، فعـلي او تقریـري احادیـث و سـنت د شرعـي احکامو تشریح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کریم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د یوې شرعي سرچینې په توګه کار تـرې واخـلي. دادی د حـدیثي کتـابونو لـه لیکلو تر زر هم زیات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسایلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بیان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت پـه لار کـې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحیفې یې راولېږلې او د امت لومړنیو پوهانو د حدیثو کتابونـه ولیکـل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولـو، سـمې لارې تـه پـه هـدایت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعـي و دینـي احکامو کې همدې سرچینو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې مو هم یادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نـو اللـه تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز یې زیات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال بـه مـوږ تـه پـه دونـه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تیرو نبیانو په احوالـو خـبر یو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او مـوږ یې منو، ایمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نـو لازمـه خـبره ده چې کتاب له خورا زیات اغېز څخه برخمن دی چې په دیني او دنیـوي لحاظ یې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شـو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر يو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسيدلي دي، دا هم د کتاب له رويه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پيغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخيستل کېږي.

د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.

د کتاب يو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زياتره وخت حساسيت نه پيدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب يو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پيغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پيغام ور باندي ومني.

د کتاب پيغام

د پيغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی. کتاب په زياتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندي کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې يو خاموش داعي خپل پيغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې ميتود وړاندي کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی يوازي د کتاب پيغام لولي او فکر پکې کوي، دلايل يې گوري او تامل ته اړ کېږي، تګلاره يې ارزوي او تر اغېز لاندي يې راځي او بالاخره د کتاب پيغام ته تسلمېږي.

د کتاب يوه بله ځانګړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې ليکوالان يې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د یونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په یوه بڼه موجود دي.

د زیاتره کتابونو پیغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر یـې اوږد وي، له یوه قومه تر بله له یـوې جغرافـې تـر بلـې هـیڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پیغام خـورا مهـم دی. یـو عـالم وایـي، کـه څوك غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې ولیکي.

رښتیا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې یـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زیاتو پیښو یې داسې خبر یو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه یـې ولیکـل او انسانیت ته یې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پیغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچینه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرین و قصرـها، بـاب فضـل مـن یقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی کار يې له وخت، مکان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت کې د دې ادارې اړتيا ځکه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتيجه کې خبره جنگونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بيلگې يې ويني.

په محلي کچه له دينه ناسم تعبير که يوه لور ته د جنگونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم يو لوی چېلنج پاته دی چې خلک له دغه مروجه تعبيره ستړي کېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل گواښ زنگ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشکل دا لري چې دولتونه او ديني مرکزونه/اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنگر کې ناست دي، که تعبير يو محوره او د زمان و مکان غوښتنې په نظر کې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبیرونه د اختلافاتو د زیاتېدو سبب هم کېږي چې دا نن یې زموږ په هیواد او نژدې ګاونډي هیواد پاکستان کې خورا زیاتې بېلګې وینو. طبیعي خبره ده چې د یوه انسان تعبیر نسبت د ډېرو تعبیر ته حتمن د خطا زیات احتمال لري، که له دینه تعبیر جمعي کړو او د فرد کار یې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنیوی تر یوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبیرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې باید ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې یو کس به د خونې په یوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به یې لیکله، کله چې به ولیکل شوه نو د هغې سیمې ټولو خلکو ته به یوه لاسته راوړنه وه او په هغه سیمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د یوه ولایت او یوې سیمې نه ده، دیني هویتونه اوس په ملي هویتونو بدل شوي او د یوه ولایت په فتوا پر ټول هیواد اثر کوي، چې له امله یې ستونزې را پیدا کېږي، له دې امله اړینه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټیکنالوجي سرعت د هغو نویو مسلو را پیدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له دیني او شرعي تعبیر سره یو نه یو ډول اړیکه ولري؛ د همدې لپاره اړینه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په دیني و شرعي تعبیر کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبیر کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړینه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب وومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامي نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پرېکړه په مرکزي اداره کې کیږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانگه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانگه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسیږي، دوی به له دین سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درك کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لیږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه وموندل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لیږي، کله چې پرېکړه کیږي نو د هغه هیواد وطني څانگه به یې د هیواد په کچه د پلې کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کیږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم: په مرکزي اداراه او وطني ځانګو کې به یې د هر مسلک علما او پوهان ناست وي، د دوی غړیتوب ته ځکه اړتیا ده چې ډېری وخت یوه مسله یو بعد نه لري چې یوازې دیني علما یې ارزیابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، یوه مسله له سیاست سره تړلې وي، بله یوه له اقتصاد سره، یوه له تاریخي ابدتاتو سره اړیکه لري، بله له زراعته سرچینه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړینه ده چې په ټولو ځانګو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړیتوب ولري او د هرې مسلې د حل هیڅ یوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړینه او لاینفک جز وي.

څلور: دولتونه به یې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړۍ دولتونه په ګډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دین د تعبیر دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه یې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هیواد هغه جید علما به یې غړي کېږي چې هم په خپل هیواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخیستی وي او له دې امتحانه بریالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموینې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم باید په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتیا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښایي چې د نړۍ په کچه د دین د تعبیر مرکز دی، نو یوازې هغه کسان یې باید د غړیتوب ویاړ ولري چې په علمي میدان کې ځلیدلی وي، عملن د داسې تعصب او کینې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته چپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې ګوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولګیږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.

۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځینې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کیږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کیږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کیږي؟

عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنګه وسیله توجیه کولای شي؟

د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کیږي.

هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، ځکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیلې له فساد سره مساوي وي، بیا د فساد مخنیوی د ګټو له تر لاسه کولو ښه دی، بیا هم باید هدف وسیله توجیه نه کړي.
لکه: یو کس د غلا، قاچاقو او فساد په شتمني حج کوي، دی فکر کوي چې حج هدف دی، نو زه باید دې هدف ته په هره وسیله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، یو دا چې الله تعالی په مالي عباداتو کې د پاکوالي قید زیات کړی دی چې حج هم مالي عبادت دی او هم بدني، نو دغه ټکی پکې اړین دی او دویم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زیان وټولنې ته زیات دی، نو د حج پر ځای باید د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونیول شي.(۱)
بل مثال: د قاچاقو او نشیي موادو په تجارت یو څوک جهاد کوي، دلته بیا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنیوی او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشیي موادو ته د کرکیلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف له منځه ځي، ځکه په نشیي توکو بېرته خلک اخته کېږي، د هغوی د تلف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پیښوي، بې انډولي رامنځته کوي چې یوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله یې بزګر او خواریکښ پاتېږي، نو بیا هم نه شي کولای چې دغه هدف دې وسیله توجیه کړي.
هغه حالات چې پکې هدف وسیله توجیه کوي، یو ضرورت دی، مثلن: یو څوک له لوږې بې حاله دی، یا هم تنده پر راغلې یا مریض دی، کولای شي حرام شی وخوري البته نه به تر وخت مخکې بانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، یا هم حرام څښاک وکړي یا نشه مریض ته ور کړي چې ډاکټر یې تداوي وکړي. دا د اړتیا صورت دی چې هغه پاسني دواړه شرایطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه یا مجبوریت دی، که یو څوک مجبور شي چې یا به وژل کېږي یا به اسلام ایله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پېرې وکړي.

درېیم د مصالحو (ګټو) او مفاسدو (زیان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسیله توجیه کوي. لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د کعبې پر ابراهیمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه ګرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې ګټې ته چې کعبه دې پر ابراهیمي بنیادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنیادونو ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، اما دا یوه وسیله ده چې خلک دې یوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پیدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پیغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسیله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ایمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زیان ونه رسیږي.(۲)

یا په قران کریم کې راغلي چې د موسی علیه السلام ملګري د کښتۍ یوه دړه وایسته، دا یو شر دی، د بل په ملکیت کې د هغه له اجازې او خوښې پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسیله شوه چې دا ټوله کښتۍ د یوه غاصب له منګولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دي، یو یې لوی دی بل یې کوچنی، که کوچنی وسیله نه شي د لوی شر د پېښېدو خطر دی، له دې امله باید کوچنی شر وشي چې د لوی مخنیوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هم رسول الله صلی الله علیه وسلم کوچی په مسجد کې بولو کولو ته ایله کړ، دا هم یو شر و، اما که یې ورته ویلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښايي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله یې پر یوه ځای د بولو کولو لپاره ایله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسیله توجیه کوي، نو به په شرعي احکامو ریشخند وهل پیل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بیان کړل، باید د نورو احکامو په ځنګ کې وځېړل شي، نه دا چې له هر یوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنیوی وکړي او خلک د احکامو په اخیستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسیله توجیه کولو اصل ځینې وختونه همداسې عمومي کاریږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرایطو او خاصو وختونو کې وسیله توجیه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرایطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطیب وتربیتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغیر من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاریتوب(وسطیت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطية مأخوذة من مادة وسط ، وهى كلمة تدل على العدل والفضل والخيرية والنصف والتوسط بين الطرفين.)(۱) وسطیت له وسطه اخیست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نیم او د طرفینو مابینځ ته ویل کېږي. قران کریم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ور کوي په اړه یې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاریتوب معنا ترې کړې او نورو بیا د غوره یا ښه په معنا اخیستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کریم بل ځای د امت لپاره د (كنتم خير امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاریتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادې څخه دی چې په چارو کې ميانه روي و منځلاريتوب اعتدال بلل کيږي.

د اصطلاحي معنا يې ګڼ تعريفونه يې وړاندې شوي دي چې مفاهيم يې تقريبن سره نږدې دي. د تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي ليکوال وايي: حالة - خطابية أو سلوکية محمودة تعصم الفرد من الميل إلى جانبى الإفراط و التفريط.(۴) د وينا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفريطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وايي، او تفريط بيا کموالی دی، له دې هر يوه چې ځان وساتل شي، دا بيا وسطيت يا منځلاريتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کريم له اياتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دين اساس پر وسطيت ښودل شوی، د اسلامي دين ښکلا همدا منځلاريتوب دی چې که څوک يې په افراط تر حدودو ګام اړوي يا هم په تفريط؛ نو د دين يو مهم امتياز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دين يوه مهمه ځانګړتيا او بنسټ دی.

منځلاريتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاريتوب په اړه ډېرې لارښوونې موندل کيږي. پخوانيو مفسرينو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی يې د قران کريم له دې ايته را پيلوي:

وكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دې امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتياز ور کول هم د همدې منځلاريتوب له امله دی. منځلاريتوب يو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زیات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفریط ونه کړي، له دواړو زیانونو به خوندي وي. منځلاریتوب یوازې په دین کې اړین نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتیا لري. پښتانه یو متل کوي: مه دومره تریخېږه چې څوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې میانه روي اړینه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وایي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې میانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته یو بل ایت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه یو مخیز لاس اخله او مه یې پوره پرانیزه نو به ملامت شوی پښیمانه شې.

له دې ایاتونو څخه معلومه شوه چې په خیرات کې میانه روهي لازمي ده، نه دې بیخي بخیل جوړېږي چې هیڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښیمانه وي او نور یې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت یې منځنی دی چې نه ځان زیانمن کړي او نه ټولنه بې خیره پرېږدي؛ نه باید سیخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاریتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په یوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کیدل چې ورته اړتیا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کريم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د میانه روهۍ یو بهترین مثال دی. په یوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه یې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي-ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ویره هم موجوده وه چې ځینو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په یوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت یې همداسې جوړ دی. که بیا د اړتیا مهال احکام ځنډېلي وای هم به یې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کريم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا یې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. یوازینۍ لار یې همدا د منځلاریتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کريم تګلاره عملي کوله، په یوه وار یې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په یوه حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَينَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روایت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض یمن ته لیږه، ورته وې ویل: ته د اهل کتابو یو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که یې په دې کې ستا اطاعت وکړ، بیا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په یوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که یې دا هم در سره ومنل، بیا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به یې اخیستل کیږي او بې وزلانو ته به یې ور کول کیږي. که یې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هیڅ پرده نه شته.

له دې حدیث څخه موږ ته د میانه روی بهترین مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مګر یو نوي مسلمان ته یې په یوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دین اسانه دی. الله تعالی د قران کریم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبیعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او ګټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه یې ترې اخلي او بدې یې ایله کوي، مګر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د ګټې و ناګټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، له دې امله قران کریم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښه یې منل تر نورو یې تېرېدل خپله د اعتدال یو غوره مثال دی. قران کریم په دغو مفاهیم سره اسلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله یې پر اعتدال، منځلاریتوب او تعقل و منطقیت ډېر ټینګار کړی دی. ان قران کریم ویلي، د بدۍ په ځواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټینګ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په څو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کیږي. د منځلاریتوب تر ټولو لویه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کیږي، د انساني وینې توینې مخنیوی کیږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقت له زاویې ګوري، خو کله چې منځلاریتوب څوک ایله کړي یا افراط یا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مرو یې یوه عقده په مخه کوي چې حقیقت ته په رسیدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دين سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلى الله عليه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ. فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سويد بن غفله ويل چي له عمر بن الخطاب رض مي واورېدل ويل يې چې رسول الله ص وويل: په دين کې لـه افراطه ډډه وکـړئ، ځکه الله دين اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکـړئ، بېشکه الله تعالى ته نيک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حديث کې رسول الله صلى الله عليه وسلم پر يوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترينه نسخه وړاندې کړې ده. کـه څوک تـر طبيعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخير ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بيخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ايله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کـړی دی. دا نسخه د دنيوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنياوي کارونـه ډېـر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بيخي صرف نظر شي نو انسان بيا تر حد زيات لټۍ ته اړ کېږي. ښه لار يې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دين کې د تطبيق وړ دی او هم پـه دنيـوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندې هغه وخت د بریا چانس زیات وي چې کله یې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او داکار یوازې په منځلاریتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلویان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفریط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقیقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عیني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګیر شي نو حقیقت ته رسېدل یې که محال هم نه وي بیخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دین او دنیا دواړو کې بریا تر لاسه کړو باید د وسطیت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دین او دنیا او د دنیا و اخرت دواړو لپاره دا یوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دین یې د همدې اصل په رڼا کې را لیږلی، رسول یې د همدې اصل د تطبیق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې ولیدې چې په نورو لارو یې تر لاسه کول له سختو پیچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچینې:

۱)مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
٦)الفرقان: ٦٧.
۷)الاسراء: ۲۹.
۸)بخاري كتاب المغازي باب بعث ابي موسى و معاذ الى يمن قبل حجة الوداع حديث نمبر: ۴۳۴۷.
۹)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حديث نمبر: ٦٧.

د نارينه او ښځو يوځايي زدكړې

يوځايي زدكړو ته د مختلط تعليمي سيستم اصطلاح ډېره كارېږي، زموږ د سيمې مذهبي او كليوال ذهنيت لرونكي كسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د ميرمنو د زدكړو مخالفت هم كوي.
كه يو څوك ووايي چې زما دا طبيعت كې نه ده خوښه، دا بېله خبره ده، كه د يو چا د كور ميرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعليم وكړي، جلا بحث دى او كه يوڅوك دغه ډول سيستم د شريعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دريځ يې ناسم دى او د خپل دريځ لپاره كره شرعي لاسوند نه شي موندلاى، بلكې له قران او سنت څخه د دې دريځ مخالف سندونه تر لاسه كېدلاى شي.
په قران كريم له سليمان عليه السلام سره د يوې ملكې د يوځاى كېدو يادونه په دې ټكو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وویل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ ولیده، گومان یې وکړ چې اوبه دي، نو پایڅې یې را پورته کړې، سلیمان ورته وویل: دا په ښیښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ویل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سلیمان په ملتیا مې د جهانیانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کریم کې د دې ایت وجود، له یوه نبي سره د یوې ملکې یوځای کېدل، ترمنځ یې خبرې، ماڼۍ ته تگ ټول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سلیمان علیه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کریم یا احادیثو کې هیڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کریم کې بل ځای وایي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ۶۹، ۷۰، ۷۱)

ژباړه: او یقینن زموږ استازي مو له زیري سره ابراهیم ته ولېږل، دوی ویل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهیم سور کړی (کباب شوی) گیلگی راوړی، کله چې یې ولیدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار یې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ویل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي یو او د ابراهیم میرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د یعقوب زیری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ايت کې د ابراهيم عليه السلام د ميرمنې يادونه شوې ده چې د هغه ميلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهيم عليه السلام پېژندلې دي او نه يې ښځې، مګر بيا هم د هغه ښځه د ده په موجودګي کې ميلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کريم کې د اختلاط يادونه وه، تر دې وړاندې چې نبوي احاديثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغه روايت راوړم چې ځينو ته د اختلاط د تحريم مغالطه ځنې پيدا شوې ده:

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(١)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه يوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حديث څخه د وهم پيدا شوی دی چې ښځې له نارينه وو سره يوځای تعليم نه شي کولای، ځکه په اسلام کې اختلاط ناروا دی، اما دغه حديث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلوت په اړه دی چې يوه ښځه له يوه پردي نارينه سره يوځای کېدلای نه شي، که يې محرم وجود ولري، بيا پروا نه کوي، نو دا حديث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تاييد ځنې کېږي، ځکه وايي له محرم پرته دې له ښځې سره يو سړی نه يوازې کېږي، نو دا معنا چې که محرم موجود وي، بيا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هيڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احديث هم شته چې دلته يې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ، فَمَا صَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا وَلاَ قَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روایت دی، ده ویل: ابو اسید الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب یې ولیمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراک تیارولو او ورته راوړلو چاره یوازې د هغه میرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړینه: ٦٧١) د هود د ٧١ ایت په تفسیر کې د بخاري دغه حدیث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وايي: له دې حدیث دا جواز تر لاسه کیږي چې میرمن په خپل واده کې د میړه او د هغه د ملګرو خدمت وکړي او دا هم ځنې تر لاسه کیږي چې که میړه خپلو نیکو ملګرو ته د خپل کور میرمنې راولي او هغوی د میلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړینه:٨٥٢) تر دغه حدیث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حدیث کې د دې جواز شته چې میرمن د میړه او راغوښتل شویو میلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او میرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې میړه په دغه ډول ځای کې له میرمنې د خدمت هیله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري يو بل شارح ابن بطال رح(مړینه: ۴۴۹) د دې حديث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حديثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم يوازې نبوي ميرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ويلي دي: او کـه تاسو له دوی د يوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا يې ځنې وکړئ.

يو بل حديث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(٦)

ژباړه: مېړه او ماينې ميلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حديث له الفاظو داسې څرګندېږي چې له يوې کاسې يې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې ګواکې خوراک کـوي، اما دوی خوراک نه کاوه، يوازې يې ميلمه ته دا پـه ذهـن کـې ور کـول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارينه او ښځو ترمنځ په يوه ځای کـې اخـتلاط راغلی وي، په حديثو کې دا ډول احاديـث خـورا زيـات دي، د رسـول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه تـه تلـې، جنګـو تـه وتلـې، مـړي او زخميان يې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصـحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په يوه کور کې مهاجر او انصار يوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له میرمنو احادیث روایت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتنې کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له میرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص یې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ویلي چې زما په نه موجودګي کې تاسو ولې زما له میرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم یوه عربي ویبسایټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د یوه دیني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:
کون الرجال یتعلمون من المرأة وکون النساء یتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي علیه عمل المسلمین سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مکان واحد لیس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهیئة الاجتماعیة اذا کانت مخالفة للشرع الشریف؛ کأن یظهر النساء ما لا یحل لهن اظهاره شرعا، او یکون الاجتماع علی منکر او لمنکر، او یکون فیه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم علی ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مکان واحد.

ژباړه: دا چې نارینه له میرمنې زدکړه کوي یا ښځې له نارینه زدکړه کوي، په دې کې هیڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنیو او وروستنیو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په یوه ځای کې د نارینه او ښځو یوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه یوځای کېدل یې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځایونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، یا اجتماع پر یوه منکر کار وي یا د منکر لپاره وي یا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ پـه څرګنـدو ټکـو ویـلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کـې د میلینـو انسـانانو اخـتلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کـوي، بـل وخـت بـه ښځې.

که څوک ناسم کارونه کوي، هغوی یې لـه اخـتلاط پرتـه هـم کـوي. د ډېرو کسانو په شتون کـې څـوک ښـځو تـه د بـدو کتـو جـرأت نـه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چـې زمـوږ پـه هیـواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کېږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نـه لـري، سـم درک نـه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نـه ده راغلې. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کـم وي، نـو مخـتلط نظـام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ورکړل شي، ځکه تعلیم تـر دې ډېـر اړیـن دی چـې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحيح البخاري، كتاب النكاح، باب قيام المـرأة علـى الرجـال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسير قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ايت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحيح البخارى لابن بطال: 6/ 53)

(۶)(صحيح البخاري، كتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ويؤثرون على انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکميت د بېلابېلو مفاهيمو توضيح

پر دې حقيقت اوس ټول ژبپوهان سره يوه خوله دي چې د وخت او ځاى په تغييرېدا د الفاظو مفهوم هم تغيير خوري. د حاکميت موضوع د يوه ايراني ليکوال سيد حسن له وينا سره سم د منځنيو پېړيو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عيسويانو هغه مهال د حاکميت پر يوه مفهوم يعنې شرعي يا الهي حاکميت تاکيد کاوه چې له دې پرته بل مفهوم يې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به يې تکفيراوه. همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرايت وکړ او د صفين تر جنګ وروسته چې علي رض او معاويه رض دوه حکمه د فيصلې لپاره وټاکل؛ يوې ډلې هغه دواړه تکفير کړل او د الهي حاکميت تر شعار لاندې يې يو څه خلک سره را غونډ شول او تر ډېره وخته يې د خلافت يا د وخت د نظام په وړاندي له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه يې سم مسلمانان او نور يې کافران بلل.

د تاريخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکميت ته هم د ګڼو مفاهيمو جامې ور اغوستل شوې دي. يوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکميت له موضوع ډېرى وختونه د سياسي قدرت يا شخصي ګټو لپاره کار اخيستل شوى دى او له بده مرغه چې دې هر څه ته بيا شرعي جنبه هم ور کول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې يو مهال يې يوه مانا ورکوله او نن يې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخیستل کیږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکمیت له خپله مفهومه اوښتی یا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفیرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دین او شریعته ناخبري ده. حاکمیت د واک لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي یا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکم څخه حکمیت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکمیت.

د قران کریم له دې ایت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخیستل چې حاکمیت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکمیت خپله قران کریم هم انسان ته ور کړی دی، د خلیفه د لفظ په یادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نایب دی او نایب ځینې واکونه لري، قران کریم نور ځایونه هم یادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واک در کړی دی، نو د حکم له ایت څخه د حاکمیت د نفې مهفوم اخیستل، که ناپوهي یا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چیشي نوم ور کړي؟

د حکمیت په اړه زموږ د هیواد او هر مسلمان هیواد په اساسي قوانینو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانینو اوچت دی، څوک یې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانین نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکمیت بحث وي یا د هغو مسایلو چې دین اوشریعت انسان ته د رایې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکمیت اوس د حکمیت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کیږي او له دې پرته د بل انسان پریکړې ته هیڅ مجال نه پاتیږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اوریدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکميت اوس ګڼ مفاهيم ايجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکميت کارېږي سياق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ور کوي چې له شرعي حاکميت سره يې بايد ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور يم چې په بشري نړۍ کې ټول غير شرعي چارې نه د شرعيت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شريعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. يو بل مهم ټکی دا هم دی چې شريعت په خپل ذات کې د خدای اوامر يا نواهي دي مګر کله چې د شريعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بيا نو په يوه انساني يا بشري ايډيالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سياست اغېز له ورايه پکې ښکاري.

د بشر تعبير هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکميت جامه هم نه ور اغوندو. تاريخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبيرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سياسي قدرت په تبديلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبير نوم که موږ الهي حاکميت وټاکو نو ايا د ګڼو سوالونو له را پيدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ايجاد کړي؟

زه دا نه وايم چې په شريعت کې راغلی مشخص د امر يا نهې امر ته دې بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکميت يا سياسي و نورو حاکميتونو زاويې سره بېلې دي. يو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت يو مفهوم نه ور کوي، دا نه يوازې د انسان په ژبه کې يې خورا زيات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځايونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو رڼغېدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهېده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسې نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ورکاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولې او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی یې باید خپله حل کړي.

زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نیوکه سمه نه ده چې وایي شریعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په یوه کې واک یا حاکمیت د الله دی او په بل کې د ملت یا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شیان سره خلط شوي دي. هر یو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکمیت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله یې مسلمانان دي هیڅکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واك او اختیار دی چې شریعت ورته واك ور کړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شریعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی امیران یا هم خلیفه د خپل ولس په وړاندي ځواب ور کاوه. د تاریخ یوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې یو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د یوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه یې ځواب طلب کړ. هغه وویل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، یوه د هغه خپله برخه وه او یوه زما. تر دې وروسته نیوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بیان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو والیانو یا نورو چارواکو څخه شکایتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په یوه نه یو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي یا ډیموکراسۍ نوم به یې نه وو ور کړی.

ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغییر کوي، مثلن: د امریکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محیط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی یې له یادو شیانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکمیت موضوع لومړی له لویه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاویې لري او بل ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو یې هغه عملي جنبه تغییر کوي؛ نو زموږ د ولس ډیموکراسي د نورې نړۍ له جمهوریتونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري چې هیڅکه به هم د الهي حاکمیت حدود پکې مات نه کړل شي.

۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا یو منل شوی حقیقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسایل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداینې طریقه او کیفیت له یوه حالت څخه بل ته بدلوي. یو شمېر شرعي مسایل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبدیلي د مسایلو په کیفیت او کمیت کې بدلون راولي.
ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په یو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراویحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې یې لاس وهنه وکړه او ځینې نورې مسلې هم شته چې دلته یې یادونه اړینه نه بولم.
ځینې شرعي مسایل د اسلام په دویمه پېړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسیر پراخ شوي او د اداینې ډول یې تر پخوا پراخ او یا هم یو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنیفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسایه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د ګټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دلیل دا دی چې سرسایه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو باید مسکین ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسایلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسایلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسایلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسایلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دي نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وایي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روایت په دویمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه باید اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روایت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روایت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(۲)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا یې هیڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښایي رسول الله ص یو خاص سړي ته د یوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حیوان په اړه ویلي وي چې ښونګري او وېښته یې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شالید ولري. د یو شمېر علماؤ په اند دا امر بیخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسې استحبابي امر دی.

دویم روایت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بیانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روایت زما په ګومان دویم روایت د منلو وړ دی. د روایت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وایي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لَا يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(٣)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعيد بن مسيب، ربيعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځيني ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوك پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزيهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام يحيى، هادويه او شافعي نقل کړی چې که څوك قرباني کوي نو د وېښته خرييل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنيفه ويلي چې هيڅ مکروه نه دی. امام مالك يوځل ويلي: مکروه نه دي، په بل روايت کې يې ويلي: مکروه دي، درېيم وار يې ويلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روايته يو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو رواياتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لَا، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(٤)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هيڅ هم نه ايله کوي.(يعنې خيرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وویل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روایت هم یو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وایي؛ نو باید وس لرونکو ته یې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې روایاتو ته په کتو ویلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسی نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له روایاتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زیاتره سوداوې جنس په جنس کېدې. یعنې بایع(خرڅونکی) خو له لویه سره جنس پلوري، مگر مشتري (اخیستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بایع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکینانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکینانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زیاتې نه ذخیره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قرباني غوښې نه ذخیره کوي څو په ټولنه کې شته مسکینانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تگلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولنې له بې وزلو وگړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر رواياتو د کرنسۍ جواز ور زياتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو دا زياتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پيسې هم مسکين ته ورکولای شي.

ځکه له لويه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف يې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپيو د پر ځای لګولو لپاره دولت يوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکينانو پر اساسي اړتياوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچينې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)
(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)
(۳)(نيل الاوطار باب ما يجتنبه فی العشر من اراد التضحية)
(۴)(صحيح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دین و شریعت کې ډېر اهمیت لري، دعا د عبادت یوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرګندوي. قران او سنت ته په کتو هیڅوک هم د دعا له اهمیت، ارزښت، عبادت د نیکۍ له یوه ډوله منکرېدلای نه شي.

دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ایا دعا په عینیت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې یو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخلیک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهمیت ور کول شوی دی؟

زه چې څومره له نصوصو پوه شوی یم، دعا یوازې ذهني ډاډ دی، په عینیت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې یوازې فردي دعوت، ټولې طریقې یې کارولې دي، که یوازې دعا کار کولای، نو د یوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بیا یې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل یې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې یو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې یوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنیت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدایي بندګۍ فکر پیدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کېږي چې زه بنده يم، عاجزه يم، محتاج يم او هر وخت شونې ده چې زه دې د يوه بل ځواك تكيې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه كوي، نو انسان بيا په عمل كې هم دغه چوكاټونه ساتي، انسان د لويي هڅه نه كوي، په بل انسان د ظلم كوښښ نه كوي، پوهېږي چې تر ما په وس او ځواك كې بالا يو ځواك شته، هغه مې څاري، له دې سره د هغه په ذهن كې دا خبره هم وي چې له ماسره خداى د دې كار په اجرا كې مرسته كوي، نو هغه د يوه ساعت كار په نيم كوي، خپله زحمت كش كړي، تكليف وكاږي، خولې توى كړي، خو ذهنيت يې دا وي چې يو غيبي مرسته راسره وه چې دا كار دومره ژر يا ښه خلاص شو؛ اصلن هيڅ غيبي مرسته نه وه، د هغه كار ته ذهنيت جوړ شوى و، فكر يې كاوه چې غيبي كومك را سره كېږي، نو له دې وجې يې د كار پر اجراء خوند اخيستى دى. په قران پاك الله تعالى وايي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او كه زما بندگان زما په اړه درڅخه پوښتنه وكړي(ورته ووايه چې) زه نژدې يم، كله چې مې څوك ور وبولي، د بلونكي بلنه منم؛ نو دوى دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښايي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت كې به دې د نورو شرطونو تر څنگ دا هم په ذهن كې وي چې الله نژدې دى، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځايولو ته اړتيا نه شته، نو ما در وبولئ، نور پرېږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا په منلو او قبلولو كې يوازينى مرجع يم. د دعا لپاره دغه يت كې يو لړ شرايط بيان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننگول، هغه نژدې گڼل چې ترمنځ يې نورو څوك ځاى نه شي، وروسته دعا كول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حدیث کې راغلي دي:
«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)
ژباړه: دعا عبادت دی.

یوه بل حدیث کې راځي:
عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)

ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روایت دی، ده ویل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وویل، هغه ص به ویل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.

په دغه حدیث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي یا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وايي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بیا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب یې مه کوې او که د بل عمل وي، هم یې راته د شر سبب مه کوې.

د یوه انسان بل انسان ته دعا د مینې او محبت سبب کېږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِیره نه لري، زړه یې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مینې ښه وسیله ده. له نفرته د خلاصون ذریعه ده، رسول الله ص ولې یو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د یوه مسلمان دعا یې د بل په حق کې کې د قبولیت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مینې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسیله کېږي، مسلمان باید له مسلمان سره خپه نه وي، یو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت منعه کړی دی، یو بل ته دعا يې ستایلې ده، نو دعا دومره زیاته په قران او حدیث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترڅنګ د یوه او بل د مینې و محبت وسیله شي.

دا چې دعا په عینیت کې بدلون نه راولي، د قران کریم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: یقینن الله د یوه قوم حالت نه بدلوي څو يې دوی په خپله بدل نه کړي.

یوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بیان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم

څوک چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کریم دغه ایت ته په کتو موږ ویلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کریم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کریم له بل ایت څخه اخیستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ویل شوي وي چې دعا مو قبلیږي، نو هدف يې دا نه دی چې له عمل پرته یو کار ترسره کیږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب يې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونیسي- چې له ماسره مرسته کیږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مینې وسیله ده چې په ټولنه کې یو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مینې وسیله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مینې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کریم دعا یاده کړې، حدیثو کې يې فضیلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، يا د يوه انسان د حالت بدلول، امكان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبيانو له عملي سنتو سره او نـه زمـوږ لـه مشـاهدې سره. نو ولې بايد له قران كريم او احاديثو څخه داسې تفسير وكړو چـې هم له قران سره نه لګيږي، هم د نبيانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

كه په دعا يو څه كېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شـوی، نه به چا له لوړې سا ور كړې وه، نه به د يوه ملت حالت خراب شـوی، نه به يو چا په تجارت كې تاوان كـړی وای، نـه بـه څـوك پـه امتحـان او درسونو كې ناكامه شوی وای، خو دا چـې دغـه ټـول پيښـېږي او پـېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عيني شرايطو په بدلولو كـې هـيڅ رول نه لري، يعنې مستقيم تاثير نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثير لري، هغه بيا پر عينيت اغېز كولای شي، خو مخـامخ پر عيني شرايطو تاثير نه لري؛ څوك چې د دعا د تاثير په نيامت ناسـت وي، تغيير غواړي، تحول راولي، خپـل حـال او د ملـت حـال بـدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هيڅكله بـه اوبـو تـه ونه رسېږي، دوی به په خيال كې د يوه ملت حالت بدل كړی وي، چې دا خوب به يې رښتيا نـه شي، دوی بـه يـو هيـواد ودان كـړی وي چـې خـولې پـر تـوی نـه شي د يـوه ملـت ودانـول، د دې دنيـا د شرايطـو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خـبره ده. بنـاءن بايـد ځانونـه خطا نه كړو، له دعا سره تر څنګ عملي كار ته هم اوږه ور كړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر كړو، نص د خدای له اصـل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره يوځای كښېږدو بيا مفهوم څنې واخلو چې په دې سره د يوه نص اصل مفهوم ته د رسـېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شوونتیا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـړل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)
(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفیر وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفیر د کفّر یکفّر یعنې تفعیل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه یې عربي ویکیپیډیا لیکي: التکفیر هو نسبة احد اهل القبلة الی الکفر.
یعنې تکفیر کفر ته یوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه یې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقیقة التکفیر تتوقف علی معرفة معنی الکفر. فالکفر في اللغة یعطي معنی الستر والتغطیة: و وصف اللیل بالکافر لانه یستر الاشخاص والاشیاء بظلامه، کما وصف المزارعین بالکفار لسترهم البذور في الارض. بینما الکفر بالعقیدة هو عدم الایمان بما یجب الایمان به. في حین ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.
ژباړه: د شریعت له مخې د تکفیر پېژندنې حقیقت د کفر د کلیمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وایي، شپې ته له دې امله کافره ویل کېږي چې په خپله تیاره اشخاص او نور شیان پټوي، بزګرانو ته کفار ځکه ویل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقیدې کفر پر هغه څه نه ایمان دی چې باید ایمان یې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نیکو انکار او نه مننه یې ده.
دوکتور عبد القادر الشیخلي په اسباب التکفیر وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التكفير بالباطل هو الصاق تمهة الكفر بمسلم بلا ضـابط شرعـي، وهـذا التكفير داء يصيب الفكر الاسلاميّ ويؤدّي الى مزيد من التطرّف والقيام باعمال إرهابيّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر يوه مسلمان له شرعي اصل پرتـه د کفـر تهمت دی، دغه تکفير يو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ پـه اخته دي، دا د زيات تشدد او داسې ترهګريزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفير د مزيدو باب دی، چې اصلي ريښه يې له کفره راغلې ده، له دې امله يې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ايمان يادونه راغلې ده چې بايـد ايمان يې پر راوړی وای. د تفعيل باب متعدي دی، معنی يوازې فاعـل يې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفير کفر ته منسوبول دي، تعليم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفير قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقـده ونيسيـ، نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسيلې کار اخـلي؛ د اسـلام پـه اوايلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول اللـه صـلی الله عليه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته يې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کريم اياتونه يې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دښمن ته د تبليغ وسيله په لاس ور کوله او هم يې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن يـې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې يوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فیصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعده ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پیروي کړې ده.

لاندې به د تکفیري وبا په اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څو احادیث د نمونې په ډول راوړم:

وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(١)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شیانو بیعت وکړ یو دا وو چې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ویل: مګر که مو له دوی ځرګند کفر ولیدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دلیل در لودی.

دلته څو مهم ټکي یاد شوي دي چې ښه پام ورته اړین دی: یو دا دی چې کفر باید واضح او صریح وي، دویم دا چې د کفر په اړه باید شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نه په ظني الثبوته فیصله کیدای شي او نه په ظني الدلالته هیڅوک د پریکړې حق لري.

دریم ټکی په حدیث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پریکړه د عالمانو او باصلاحیته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ویلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دلیل ولرئ. په دلیل پوهېدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دلیل د دوی لپاره حجت وي، دغه یې صلاحیت ته اشاره ده، هر څوک نه شي کولای چې د نورو د اعمالو په اړه پریکړې وکړي، یوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنده لري چې د ټولنې نظم ساتل یې مسوولیت وي او د دغه د اخلال مخنیوی د هغوی له مسوولیتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چارو کې مداخله پیل کړي، هم به د مسوولیت او نا مسوولیت کسان سره ګډ شي او هم چارې ګډوډېږي، پښتانه متل کوي چې د ډېرو خر لیوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هر کس که خپل ورور ته وویل: اې کافره! نو له دواړو پر یوه به دا کلمه صادقیږي، که هغه شخص کافر وي (خو سهي ځای یې پیدا کړ) که نه بېرته پر ویونکي راګرځي.

له دینه باید د خپلو اغراضو د تر لاسه کولو وسیله جوړه نه شي، هر وخت چې دیني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره کار شوي دي، ډېرې بدې پایلې یې ور کړې دي، دین کې یو بل ته ښه توصیه ده، حدیث کې ویل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دین نصیحت دی، موږ وویل: د چا لپاره؟ ده ویل: د الله لپاره، د هغه د کتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي علیه السلام ویل: که چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وکړ هغه د خپلې وینا په شان دی، ده ویل: که چا په هره وسیله ځان قتل کړ په دوزخ کې به په هماغه وسیله عذاب ور کول کېږي، پر مومن لعنت ویل، د هغه د قتل په شان دي او که چا یو مومن په کفر تورن کړ، نو ګواکې قتل یې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه ګنا بلل شوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښایي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پوه شو خپل یې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سخت دریغ خپل کړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زموږ په ژبه تر اوسه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیر لپاره د اسبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې به د علي کرم الله وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عن أهل الجمل وصفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فروا. فقيل: أمنافقون؟ قال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننا بغوا علينا".(۵)

ژباړه: له علي رضي الله عنه د جمل او صفين په جنګونو کې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چې ایا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشوه چې څه شی دي؟ ده ویل: زموږ ورونه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویقول ابن دقیق العید: "وهذا وعید عظیم لمن أکفر أحداً من المسلمین ولیس کذلك، وهي ورطة عظیمة وقع فیها خلق کثیر من المتکلمین، ومن المنسوبین إلی السنة وأهل الحدیث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا علی مخالفیهم، وحکموا بکفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقیق عید ویل: دغه حدیث لویه ګوتخڼنه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفیروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه یوه لویه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حدیثو ته منسوب دي لویه برخه؛ ځکه پکې ښکېله ده چې عقیدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پرېکړه یې کړې.

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفیر په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نکفر الا من کفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بکفره فهو کافر، ومن لم یکفره الله ورسوله فلا یکفّر... وعلی هذا فاهل السنة لا یکفّرون من یکفرهم من غیرهم لمجرد ان الاخر فد کفرهم، لان التکفیر حکم شرعي لیس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتکفیر حق الله، لذا لم یکفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج کفروا علیّاً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل علیه في مسألة التکفیر النص الصریح او الاجماع او الاقیاس الجلي علی منصوص علیه.(٧)

ژباړه: موږ یوازې هغه څوك کافر ګڼو چې الله او رسول یې کافر بللی وي. د یوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوك الله یا رسول یې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوک کافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه کافر کړی وي؛ ځکه تکفير شرعي حکم دی د بالمثل عـذاب پـه کټگوری کې نه داخلېږي؛ تکفير يـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج کافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملگري اصحاب تکفير کړل، د تکفير په مسله کې معيـار صريـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قياس دی.

دغه اصل ته په کتو که څوک د اهل سنت پيروان وي بايد له دې مسلې سره زيات احتياط وکړي، ځکه دا داسې خبره نه ده چې کول يې انسان ته هيڅ زيان نه رسوي، بلکې دغه يـوه کليمـه، يـو ويـونکی لـه ايمانـه خلاصوي يا هغه کس چې ورته ويل شوې ده پر هغه صادقېږي؛ نو کـه له چا سره د خپل ايمان او اسلام غم وي، هغـه بايـد لـه دې مسـلې سره احتياط وکړي، اصلن الله له يوه انسانه دا پوښـتنه نـه کـوي چـې پلانـی کافر و؛ نو تا ولې ورته کافر ونـه ويـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـديت کېږي چې پلانی مسلمان و تا ولې کافر گڼلی دی؟ که څوک په دنيـا او اخرت ځان ته مشکلات نه ايجادوي هغه بايد د هيڅ مسلمان په اړه هم د تکفير الفاظ ونه کاروي. د ايمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوک چې لمونځ کوي، زموږ ذبيحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه کـې مـخ کوي بايد د تکفير الفاظ ورته ونه کارول شي، له رسول الله پـه حـديث کې همدغه معيار نقل شوی دی او که څـوک د رسـول اللـه صـلی اللـه عليه وسلم معيار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ايـمان او اسـلام وډار شي.(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکر خلک د بل فکر خلک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کیږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دریځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کیږي، چې خلک د یوه بل په مقابل کې تکفیر ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشیع ترمنځ، یا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حدیثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر یوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کیږي.

د خواهشاتو پیروي: په دې ضمن کې یوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی یې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسیله نه یوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاریخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبیرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کیږي.

جمود: زموږ پر سیمه د جمود سیوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتیجه ده، چې خلک یې له حقایقو لرې ساتلي او پر مازې یوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او یو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بیخي زیاتې لیدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په یوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای یې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطیت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطیت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطیت ته کار کېږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطیت په اړه څه ولیدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله یوازې خپل کتابونه وایـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلا کـې، یـوازې د کرکـې ذهنیـت لـري. دغـه وضعیت که موږ په خپل هیواد کې هم وڅېړو، نو ښه لویه برخـه کسـان به په دې لیست کې شامل شي.

نتیجه:

له پاس احادیثو او د علماؤ له وینا جوتېږي، چې کفر یوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـیڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب یې لـه اللـه سره دی او پـه دنیـا کـې یـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانینو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري. اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نیتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی یوازې د مسلمان ښودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هیچا زړه نـه ور څېري چې د زړه په احوالو یې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څېرولو هم دا کار نه معلومېږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ایمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په دیني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦٠.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ۵۵.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦۵۲.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ورکوي؛ بلکې کله د حسي۔ شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کاریږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کیږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کیږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهیږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلیشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اوریدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګیږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اوریدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلیږي، هغه نقص حتمن ورته پېښیږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر۔ په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې يو خو انسان دا ادعا بيا نه شي کولای چې د دې اصولو تعميل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او يو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړيږي.

دويم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخيږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنگدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تگلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تگلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حياتي حيثيت لري.

د احاديثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله يوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو يو ډول ځواب يې ور کړی دی او بل وخت بيا بل پوښتنه کړې، دې ته يې بل ډول ځواب ور کړی. د حديثو شارحينو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د يوې بوښتنې ځوابونه دوه يا تر دې هم زيات ډولونه لري.

د دوی يو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصيت په بدليدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د يوه کس حالاتو يوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعيت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر يو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تگلاره اخيستې وه، د سوريې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په يوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلک، حالات، ځای او وخت يوه غوښتنه ځنې کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ يو چې ځمکنيو حقايقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دین تفسیر کړو، چې نه دین ته خلك شا ور واړوي او نـه يـې د دین له امله دنیوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متـل دی چـې نه سیخ وسوځي او نه کباب!
په قران کریم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که يې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون بـه پکـې حـس شي؛ دا ولـې؟ ځکـه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرايعو روح داسې نـه دی جوړ چې له حـالاتو سره ټکـر تـه انسـان اړ کـړي، بلکـې ورسره د جوړېدا او تعامل توصیه کوي. په اضطراري حـالاتو کـې د حـرام ژوي غوښه خوړل، یا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حـالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ١٠٦)
فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علـماؤ فتـوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مگر په هغه صورت کې چـې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بیا فتوا ور کړي. داسې خو هیڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هیواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بیا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.
له دې امله اړينه ده چې د هر هیواد په جغرافیه کې دننه دینـي پوهـان د مسلو داسې حل وړاندي کړي، چې نه ځمکنـي حقیقتونـه ورسره ټکـر ولري، نه د زماني غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نـه هـم مکـان هېر شـوی وي او سـمدم لـه مقتضـا الحـال سره مناسـب ځوابونـه ورتـه موندل شوي وي.
د مشهور فقیه امام شافعي په اړه د تاریخ کتابونو کې راځـي چـې کلـه د عمر په اخیرو وختونـو کـې مصرـتـه ولاړ، نـو د خپلـو پخوانیـو فتـواو برخلاف يې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نويو اقوالو په نوم يادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تگلارې ته د عبد السلام الاندونيسي په نوم يوه عالم په الامام الشافعي في مذهبيه القديم والجديد کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونيم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره ليکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاين موندل کيږي.

د امام مالك څخه د عباسيانو يوه خليفه(چې غالبا هارون الرشيد به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مگر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چليږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځايونه توپير کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې ديني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د يوه تعبير درلودل اړين دي؟ ځواب تر يوه حده واضح هم دی، خو زه بيا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د يوه ملت په توگه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپير لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنگونو سره فرق لري، وختونه تيرېږي او نوې غوښتنې و مسلې پيدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنيا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زياتو ځايونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحياتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به يا موږ خپل دنيوي ژوند په دې خاطر تريخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو يا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګېدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې حللارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شريعت او اخلاقو اړيکه

له ډېر لرغوني دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقياتو بحث کېده او لا هم کېږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پيدا کوي. اوسمهال د اخلاقياتو او شريعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کېږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.
بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دين، شريعت او اخلاقو تعريف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامېږي. که څه هم د ټولنيزو پديدو په اړه ټولمنلی تعريف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې يې ګڼ او بېل تعريفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دين او شريعت سره بېل دي. د قران کريم د دې وينا له مخې چې د ټولو نبيانو دين يا ملت يو ګڼي(١) او بل لور ته بيا شريعت د هر چا دا بېل بولي(٢) دا معلومېږي چې دين او شريعت بايد سره بېل شي. دې ته په کتو بايد دين داسې تعريف کړو:
د دين تعريف:
د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دين ويلای شو، چې احکام يې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس يې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کريم د رسولانو د بلنې لنډيز راخيستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې يې بسنه کړې.(٣)
د شريعت تعريف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي احکام د ديني احکامو برخلاف زياتره يې لنډمهالي او خصوصي وي. له دې امله نو په شرايعو کې نسخه راتلای شي،(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له يوې ټولنې بلې ته او له يوې زمانې بلې ته توپير کوي. ځکه دا احکام له ټولنيز ژوند او اړيکو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغيير او بيخي ورکېدا په حال کې وي، نو احکام يې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنيز ژوند کې يې د موجودېدا شتونتيا هيڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعريفونو معلومه شوه چې اخلاق د شريعت برخه کېدای شي، نه د دين؛ ځکه اخلاق يوه ټولنيزه پديده ده، چې له دې موضوعاتو يوازې شريعت بحث کوي.

د اخلاقو تعريف:

جيم ريچلز وايي: د عقل په لارښوونه عمل کول، يعنې د هر کار د تر سره کېدا لپاره بايد مناسب دلايل وجود ولري.(۵) يو بل تعريف يې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضايلو او رذايلو مجموعې ته اخلاق وايي.

دلته يوه بله موضوع زما په اند ګونګه پاتې شوه. د اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو ترمنځ توپير يا اتحاد ته ګوته ونه نيول شوه. زموږ په ټولنه کې يو کس چې د بدو ځواب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای يې په ورين تندي وي، دې ته اخلاقي وايو. خو سخي ته اخلاقي نه وايو. ارزښتونه موږ ملي، فرهنګي، شرعي، تاريخي او... ته ويشلای شو؛ خو د اخلاقو دارنګه تقسيمبندي ما تر اوسه نه ده ليدلې. له دې جوتېږي چې اخلاق او ارزښتونه تر خپل منځ توپير هم سره لري او هر ارزښت نه اخلاقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاويې ورته کتل به سم او پـر ځـای کـار وي. خو دا هم بايد ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کـار نه دی. همدا سختي د دې سـبب شـوې چـې د دواړو تـرمنځ د بيلتـون کرښې تر يوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپيدا کېدا انگېزه هـم لـږ تـر لـږه بيلتـون تـه اشـاره کـوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې يې راپنځوي. له دې امله ورته تولنيز قراردادونه هم وايي. مگر د اخلاقو په اړه په مجموع کـې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د يو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپـل رول او د ټـولنې د ارزښـتونو، قيـدونو او کلتـور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي يـو ښـه اخلاقي صفت په ځان کې پيدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی لـه ټولنې کسب کوي، البته اختيار او په ځان کې پيدا کول يې خپـل کـمال وي. دا د يوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بيا دادی چې د اخلاقيـاتو ځينـي برخـې د ټـولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ ميرمنې ته لاس ور کول، کـه څـه هم د يو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دين دواړه رول لري، بل خوا بيا په غـربي ټولنـو کـې لاس ور کـول، روغبـړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه يوه فرد تـه ور زده کـوي چـې دلته به دا کار نه کوې، که نه حيثيت به دې ور سره کم شي، د يو چا له عکس العمل سره به مخ شې، يا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقـه پـه نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه يې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې يې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره یې یوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو تولیدي مذهبي اخلاق یې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري.
البته دومره هم نه لکه د دویم نظر خاوندان چې یې ادعا کوي او اخلاق عیني مذهب یا مذهب عیني اخلاق ورته ایسي؛ اما داسې انګېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بیخي اخلاقي نظام وجود نه لري یا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقیات هېرولای نه شي او ځای پر ځای یې یادونه شوې ده.
درېیمه برخه هغه اخلاق دي چې یوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچینه هم یوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بندیانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فدیه کې د ایله کولنې او ډېر نادر له قید او شرط پرته ایله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسیر په اړه د فدیې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج یې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې یو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په لیست کې شاملولای شو که څه هم ښایي ځینو ته دا یو حقوقي امر او موضوع و ایسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نویو جنګي اخلاقو څرکونه هم وینم.
که د لنډیز په ډول ووایم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شریعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به یې اخلاقي سیستم درو برخو ته تقسیمېږي. یوه برخه پخواني اخلاقیات یې شریعت مني چې ځینې کسان یې بیا مذهبي اخلاق بولي. یوه برخه یې ردوي چې د یوې غیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شریعت سره جوړ نه راځي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځیني نوې اضافې هم کېږي چې د شریعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نیسي او دې ته تولیدي مذهبي اخلاق ویلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقیاتو او د غیرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپیرونه شته. لومړی توپیر یې په انګېزه کې دی. یو مذهبي کس د ثواب هیله لري، خو نامذهبي کس یې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچینه یا شریعت بولي یا یې د مذهبي تایید له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غیر مذهبي کس یا ټولنه کې مذهبي اخلاق یا د مذهب له لورې تایید شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قیامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعمیل، ساتنه او تبلیغ کې موثر رول لري چې یوه غیر مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. یعنې مذهبي ټولنه یا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر یې هم کوي، خو غیر مذهبي ټولنه یو هغځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه یا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچینه هم ټولنه وي او هم شریعت، خو په غیر مذهبي ټولنه کې یوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په یوه ټولنه کې مذهب ځای ونیسي نو د وخت په تېرېدا بیا له شرعي متن څخه یوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پیدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغییر به تغییر خوري؛ خو سرچینه یې مذهبي متون وي. د شرایعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو یو ټکی یې مشترک دی چې سرچینه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچینه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زماني په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره يوې ټولنې ته ور کول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو-ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګېږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېرې برخه د عباداتو، د ايمان، ميتافزيک مسايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يې اخلاقيات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازلېږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقياتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يې د جنسي-تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ور کړ چې دويمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يې په هر شي کې ور کړ، د تجارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روایت دی، ده ویل چې رسول الله ص وویل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې یوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زیاتره یې هغه خلک وو چې په ټولنه کې یې پېشې در لودې، لکه زرگر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام لیکوال وایي:

وکانوا یعیرون من یتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ویعیرون نسله، ولا سیما إذا کان من بیت رفیع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ یا نجار لور به یې نکاح کړه، د هغه نسل ته یې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معیارونه بدل شول، قران کریم ورته لار ښوونه وکړه:

{یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاکُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاکُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ خَبِیرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له یوه نارینه او ښځې پیدا کړي یئ بیا مو خیلونه او قبیلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، یقینن الله علیم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونیوه، قبیلې، خیلونه او نسب د ښه سړیتوب معیار نه دی، تقوا د انسانیت معیار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته بريښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به يوازې مرييانو، عجميانو او يهودو دا کارونه کول، د المفصل ليکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وايي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولکننا لا نستطيع نکران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توګه بدل کړ: رسول الله ص وويل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل يې وغوره باله(۱۳) همدا شان يې وويل چې زکريا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پيشه هيڅ بدکار نه دی، بلکې پر ټولنه ځان تحميلول بدکار دی(۱۵).

۲۰۱۸/ ٦/ ۲۲

سرچينې:

(۱)سورة الانبياء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول يې له عملي تګلارې او حق دين سره ليږلی. دلته د (هدی او دين) بيل- بيل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شيان دي. د معجم لغة العربيه المعاصر ليکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طريقه او شريعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتيږي چې شريعت او دين سره بيل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکيان، رابطه دين و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بيان مکارم الاخلاق و معاليها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائيل زکريا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روایات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعید ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شریکه رض روایت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ویل یې چې ده د ابراهیم علیه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روایات له ابوهریره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او یو همدا لوړ روایت دی چې له ام شریک رض څخه شوی دی. په دې روایاتو کې ځینې نکتې سره مشترکې او ځینې یې بېلې دي. مثلن: په لوړ روایت کې د ابراهیم علیه السلام ذکر کول د ځینو محدثینو په اند د بخاري د استاد عبید الله بن موسی په روایت کې راغلي دي چې د ابن جریج مدرج یې بللی دی. ځکه ابن جریج څخه نورو شاگردانو روایت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاگرد د حدیثو اخیستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی یَحْیَی بْنُ سَعِیدٍ القطان وَ محمد بن بَکْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(۳)

ژباړه: یحی، محمد، او روح درې واړو روایت کړی دی چې ابن جریج ویل موږ ته عبد الحمید حدیث بیان کړ چې ده ته ابن مسیب خبر ور کړ، ام شریک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ویل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حدیث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روایت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حدیث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شریک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شریک رض له کربوړیو په تکلیف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې باید قتل یې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حدیث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي یا هم بل شي څخه انسان ته تکلیف رسېده، نو وژل یې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حدیث هم سهي دی، وروستی جمله یې د ابن جریج مدرج نه ده، نو بیا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کریم سره یې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کریم اصل بیانوي چې د یوه کس په ګنا بل کس نه نیول کېږي، دلته ولې یو حیوان د بل په ګنا نیول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ۱۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې يو کار کوي گنا يې پر هغه ده، او هيڅ گنهکار د بل په گنا نه نيول کيږي.

د قران کريم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړۍ ټولو کربوړيو او ټول نسل تـه يـې ولـې سزا ورکوله کيږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کيږي، چې عقل هم لـري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطب هـم دی، نو له حيوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کريم وايي چې پر ابراهيم عليه السلام باندې اللـه اور يـخ او سـالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبياء: ٦٩)

ژباړه: موږ وويل: اې اوره! پر ابراهيم باندې يخ او سالم شه.

که اور ابراهيم عليه السلام ته هيڅ زيان نـه وي رسـولی، يـا بيخـي گـرم شوی نه وي، نو بيا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربـوړي دا عمـل بيا د قران کريم له بل ايت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَـةُ وَهُـمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سـجده کـوي چـې اسـمانو کـې دي او هغـه چـې ځمکه کې دي له حيواناتو او ملايکو، دوی د الله لـه عبادتـه لـويي نـه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاريږي او هغه څه کوي چې امر يې ورته کيږي.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې ملايکې او حيوانات د الله پر ښـودل شويو طريقو روان دي او کله يې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د اللـه يـوه سـتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ یې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حیوانات د انسان د کفر او اسلام تمیز نه شي کولای، که نه په حیواناتو کې تر ټولو ښایسته او انسان ته نژدې یې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قیمتي و او انسان ته یې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخیسته او هیڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کریم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حدیث یوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحدیث څخه یوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثل كون الحديث ركيك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حدیث) څلورمه نښه د حدیث په متن کې وي، مثلا: الفاظ یې رکیک وي، د حس (یا عقل) مخالف وي او د قران کریم د ښکاره نص مخالفت یې کړی وي.

دلته موږ وینو چې دا روایت په همدغو الفاظو نه یوازې د قران کریم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هیڅ حیوان نه دی لیدلی چې مکلف وي؛ یا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال یې کړي وي؛ بیا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه یوازې هغه؛ بلکې ټول نسل یې د یوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حدیثونو مخالف کره روایات هم شته چې رسول الله ص یې د قتل امر نه دی کړی، حدیث کې دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روايت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فويسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روايت کې زياته کړې چې عائشې رض ويل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر يې کاوه.

که يو لور ته هغه حديثونه دي، نو بل لور ته دا حديثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې يوازې د قتل حديثونه بيان کړي دي او دغه روايت مو پټ کړی دی؟ ولې مو يوازې هغه د وژلو روايات منلي دي او دغه روايت مو په عمل او باور کې هيڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روايات له قران کريم سره ټکر دي، عقل يې نه مني، خپله له صحيحو رواياتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. يو مثال يې د مسلم دا لاندې راوايات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهريره رض روايت دی چې رسول الله ص وويل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نيکۍ ور کول کېږي، په دويم وار کمې دي او په درېيم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهریره رض په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ص وویل: په لومړي ویشتلو کې اویا نیکۍ دي.

او په درېیم روایت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وویل: د لومړي ویشتلو اویا نیکۍ دي. خو دلته بیا په سند کې خورا زیات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهیل حدیث له خوره بیانوي که له وروره، د مسلم په لومړي حدیث کې یې له پلاره حدیث بیاناوه، نو د دې حدیث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اویا روایت به څه کوو، که اویا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ویلي دې چې په زیاتره نسخو کې اختي (له خوره روایت) راغلی دی، په ځینو کې اخي (ورور) نارینه راغلی دی، په نورو کې بیا ابي (پلار یې) ذکر کړی دی... دوی ویلي دي چې له پلاره روایت یې خطا ده.

د ابوهریره رض روایت د سند او متن دواړو له لورې خورا زیات مشکلات لري، د سهیل راوي په اړه اما ذهبي وایي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهیل له پلاره او هغه له ابوهریره رض په غرائبو کې دا روایت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حدیثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم یې د قران کریم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه يې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شريـک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه تـرې پـه تکلیـف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه يې پوښتنه هـم تـرې کـړې ده، نـو دا ټولـه مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هـر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چـې کـه اهـل يـې وژاړي نو مړي تـه لـه دې املـه عـذاب ور کـول کېـږي. دا حـدیث پـه بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابـن عباس يې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهـودي په اړه راغلی دی چې جنازه يې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کـول کېـږي. لـه عائشـې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تـاوان کـوي؟ دې ویـل چـې تاوان يې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چـې دا د دې حدیث د بیان پر مهـال لـه رسـول اللـه ص سره موجـوده وه او دا نـورو اصحابو ته پـه نقـل کـې تېروتنـه شـوې ده. د کربـوړي لـه روایـت سره همداسي معامله شوې ده، پوښتنه ام شريک له دې املـه کـړې ده چـې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول اللـه ص عمـومي د هغـو د وژلـو امـر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نـه وه، بلکـې هغـې بـه هـم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، لـه دې املـه نـو د روایـت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایـي هغـه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازي کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زیات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(۸)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زیات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریک رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ورکوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، يو مار که څوك خوري هم وژل يې لازمی دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري.
ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډك، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟
د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.
۲۰۱۹/سپټمبر/۷

سرچينې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خير مال المسلم غنم يتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)
(۲)(بخاري کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى: واتخذ الله ابراهيم خليلا...ح: ۳۳۵۹)
(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحيح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حديث د پېژندلو بیان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري كتاب بدء الخلق باب خير مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم كتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي على مسلم، كتاب قتل الحيات وغيرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سير أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، اقسام الحديث من حيث القبول والرد، الحديث الموضوع، اثار الوضع السيئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کریم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الکبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الکتب العربية.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الکبرى، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب الخراساني، د شعيب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقيق، د الرساله موسسې چاپ بيرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۳، لس ټوکه.

۱۳)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ کال: ۱۳۹۲، اته ټوکه.

۱۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

۱۵)كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوکه)

۱۶) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مکتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ۲۵ ټوکه)

۱۷)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۸۴، ديارلس ټوکه.

۱۸)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ۱۹۶۴، لس ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسير القران العظيم، د ابو الفداء، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقيق، د دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ، دويم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوكه.

۲۰) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه، د محمد مصطفى، دار الفكر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوكه)

۲۱)سيواسي، فتح القدير، د ابن الهمام، كمال الدين، محمد بن عبد الواحد، د دار الفكر چاپ، له تاريخ پرته.

۲۲) جديع، تيسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن يوسف، د الريان اداري چاپ، بيروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، يو ټوك.

۲۳) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۲۴)معجم الوسيط، د ابراهيم مصطفى، احمد الزيات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامية، د اثراء د نشر و توزيع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، كال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن رياض چاپ، د چاپ كال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملكيان، رابطه دين و اخلاق، د مصطفى، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهيم بن موسى بن محمد الغرناطي، د ابو عبيده مشهور بن حسن په تحقيق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحاديث الضعيفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د دار المعارف رياض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوکاني، نيل الاوطار، محمد بن علي اليمني، د عصام الدين الصبابطي په تحقيق، د مصر- د دار الحديث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شيباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقيق، د دار الخارني رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التکفير و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د مکتبة المعارف رياض چاپ.
۳۷)نعيمي، تيسير مصطلح الحديث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، يوټوک.
۳۸)ذهبي، سير اعلام النبلاء، شمس الدين، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعيب الارنووط تر سرپرستۍ لاندې د پوهانو د يوې ډلې په تحقيق، الرساله ادارې چاپ، دريم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سویلم، د دار الفکر العربي چاپ، یو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library